

Mia Tuohinto

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK)

Opinnäytetyö, 2021

**Kehitysvammalain mukaiseen työtoimintaan osallistuneiden
näkemyksiä työtoiminnasta**

TIIVISTELMÄ

Mia Tuohinto

Kehitysvammalain mukaiseen työtoimintaan osallistuneiden näkemyksiä työtoiminnasta.

41 s. 2 Liitettä

Kevätlukukausi, 2021

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysala

Sosionomi (AMK)

Tämä opinnäytetyö on tehty Uudellamaalla sijaitsevaan kehitysvammalain mukaiseen työtoimintaan. Opinnäytetyöpaikka on pidetty salassa haastatteluihin osallistuneiden anonymiteetin suojaamiseksi. Työn tavoitteena oli saada tietoa työtoiminnassa olevien kehitysvammaisten henkilöiden kokemuksista työtoiminnasta ja tietoa siitä, miten työtoimintaa heidän näkökulmastaan voisi kehittää. Opinnäytetyön tarkoitus oli tuottaa tietoa, jonka pohjalta työtoimintaa voi kehittää.

Tutkimuksen tuloksina löytyi kehittämisehdotuksia muun muassa toiminnan sisältöihin, ohjauksen laatuun, sekä työskentelyolosuhteisiin. Tulokset ovat samansuuntaisia muiden aiheesta tehtyjen opinnäytetöiden ja tutkimusten kanssa. Yleisesti osallistujat kertoivat olevansa tyytyväisiä työtoimintaan.

Tutkimus on ajankohtainen, sillä kehitysvammaisten henkilöiden työllistymisessä on ongelmia. Monet eri järjestöt tutkivat ja kampanjoivat kehitysvammaisten palkkatyöhön osallistumisen mahdollisuuksia ja keinoja, joilla työllistymistä voi lisätä. Esimerkiksi Ihmisoikeusliitolla ja Kehitysvammaliitolla on ollut muun muassa hanke Palkkaa työstä

Haastattelut toteutettiin avoimina haastatteluina. Haastattelujen tukena olivat kuvakortit ja unelmakarttojen tekeminen. Unelmakarttoja osallistujat tekivät haastattelun päätteeksi ja he saivat unelmakartat itselleen.

Asiasanat: kehitysvammaisuus, kehittäminen, työtoiminta

ABSTRACT

The views of those who participated in work activities in accordance with the Developmental Disabilities act.

41. s, 2 attachments

Spring semester, 2021

Diakonia University of Applied Sciences

Social sector

Bachelor of Social services

This thesis is about work activities according to the Developmental Disabilities Act in Uusimaa. The location of the thesis have been kept a secret in order to protect the anonymity of those who participated in the interviews. The intended effect of this thesis was to find information about the development in work activities, participants experiences of work activities and information on how to develop it from the perspective of work activities. This thesis provides information about which things in the work activities could be developed and how.

As a result of the research development proposals were found for, among other things, the content of operations, the quality of supervision, and working conditions. The results are in line with other theses and studies on the subject. In general, participants said they were satisfied with the work activity.

This research is topical from the perspective that many different organizations are researching and campaigning for opportunities for people with intellectual disabilities to participate in a paid work. For example, the Finnish League for Human Rights and the Finnish Association for Developmental Disabilities have had another project Palkkaa työstä.

The thesis conducted the interviews as open interviews. The interviews were supported by picture cards and making dream maps. The dream maps were made by the participants at the end of the interview and they got the dream maps for themselves.

Keywords: developmental disability, development, work activities

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	8
2 VAMMAISUUS.....	10
2.1 Lääketieteellinen näkökulma kehitysvammaisuuteen	10
2.2 Vammaisuuden sosiaalinen malli.....	12
2.3 Vammaisten asema 2000-luvun Suomessa.....	13
3 VAMMAISPALVELUT	16
3.1 Keskeinen lainsäädäntö	16
3.2 Vammaispalvelujen arvot 2000-luvulla.....	17
3.3 Vammaisten sosiaalipalvelut ja etuudet	20
4 TYÖTOIMINTA	24
4.1 Työtoiminta ja työllistymisen tuki.....	24
4.2 Työtoiminnan laatuksiteerit ja haasteet.....	26
4.3 Työn ja työtoiminnan merkitys kehitysvammaisille henkilöille	28
5 TOTEUTTAMINEN	31
5.1 Tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset	31
5.2 Tutkimusmenetelmät.....	31
5.3 Haastattelun toteuttaminen kohderyhmälle	32
5.4 Aineiston analyysi	34
6 TULOKSET	36
5.5 Yleinen kokemus toiminnasta	36
5.6 Ohjaus ja tuki	36
5.7 Työskentelyolosuhteet	37
5.8 Työtoiminnan sisältö	38
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	40
7 POHDINTA	43
7.1 Tutkimuksen luotettavuus	43

7.2 Tutkimuksen eettisyys.....	45
7.3 Ammatillinen kasvu	47
7.4 Jatkotutkimukset	48
8 LÄHTEET.....	49
9 LIITE 2. Haastattelun tukikysymykset	59
10 LIITE 3. Suostumuslomake	60

1 JOHDANTO

Tutkimukseni on ajankohtainen siitä näkökulmasta, että monet eri järjestöt tutkivat ja kampanjoivat kehitysvammaisten palkkatyöhön osallistumisen mahdollisuuksia ja keinoja, joilla tätä voi lisätä. Esimerkiksi Ihmisoikeusliitolla ja Kehitysvammaliitolla on ollut muun muassa hanke Palkkaa_työstä (Ihmisoikeusliitto, i.a.)

Opinnäytetyöni tein Uudellamaalla sijaitsevaan kehitysvammalain mukaiseen työtoimintaan. Pidin opinnäytetyön paikan salassa haastatteluihin osallistuneiden anonymiteetin suojaamiseksi. Opinnäytetyöni tavoite oli saada tietoa työtoiminnassa olevien kehitysvammaisten henkilöiden kokemuksista työtoiminnasta ja tietoa siitä, miten työtoimintaa heidän näkökulmastaan voisi kehittää. Opinnäytetyöni tarkoitus oli tuottaa tietoa, jonka pohjalta työtoimintaa voi kehittää.

Työelämäntarve oli asiakastyytyväisyyskysely. Suunnittelimme tutkimuksen toteutusta, ja työelämäohjaajani toivoi laadullista tutkimusotetta. Tällöin päätin tutkia kokemuksia ja kehittämisehdotuksia työtoimintaan. Ammatillisesti halusin kehittyä erityisesti tutkimusosaamisessa. Laadullisen tutkimuksen tekeminen oli luonnollinen valinta, sillä laadullisessa tutkimuksessa voi paneutua syvällisesti ja laaja-alaisesti aiheeseen.

Haastattelut toteutin avoimina haastatteluina. Haastattelujen tukena olivat kuvakortit ja unelmakarttojen tekeminen. Unelmakarttoja osallistujat tekivät haastattelun päätteeksi ja he saivat unelmakartat itselleen. Haastateltavia oli yhdeksän.

Kehitysvammaisten tukiliiton Me itse ry, on järjestö, jossa kehitysvammaiset henkilöt itse päättävät toiminnastaan. Me itse ry:n henkilöt haluavat, että heitä kutsutaan *meitseläisiksi* järjestön toiminnassa. Kehitysvammaisuus-nimityksen he kokevat leimaavana. (Tukiliitto, i.a. -a.) Selkeyden vuoksi käytän kuitenkin erilaisia vammaisuuden-termejä.

Haastatelluista puhun tekstissä *haastateltavina*. Teorialuvussa ja menetelmäluvussa kehitysvammaisista ihmisistä kirjoittaessani käytän termiä *kehitysvammainen henkilö* tai *ihminen*, ja tällä viitataan kehitysvammaisiin henkilöihin yleisellä tasolla. Käsittelen työssäni myös vammaisuutta yleisellä tasolla. Tällöin puhun *vammaisista henkilöistä* tai *ihmisistä*. Osa tutkimuksista, joihin viitataan, on tehty laajemmin vammaisuuden näkökulmasta. Osa tutkimuksesta on tehty kehitysvammaisten henkilöiden näkökulmasta. Nykyisin suositaan käsitettä *ihminen, jolla on kehitysvamma* tai *ihminen, jolla on vamma*, mutta tekstin sujuvuuden kannalta käytän edellä mainittuja käsitteitä.

2 VAMMAISUUS

Vammaisuus on arkielämässä helppo määrittää. Ihmisellä voi olla kuulovamma, näkövamma tai hänellä voi olla liikuntavamma. Vammaispalveluissa vallitseva käsitys vammaisuudesta ohjaa palvelujen järjestämistä, ja työntekijän työtettä (Lindh & Suikkanen, 2011, s. 121). Käsittelen vammaisuutta sekä lääketieteellisesti, että sosiaalisesta näkökulmasta. Taustoitin myös vammaisten henkilöiden asemaa 2000-luvun Suomessa.

2.1 Lääketieteellinen näkökulma kehitysvammaisuuteen

Perinteisesti vammaisuutta on tarkasteltu lääketieteen näkökulmasta. Lääketieteellisesti on ajateltu, että vamma tuottaa ongelman, ja lääketiede pyrkii korjaamaan tämän ongelman. Tätä kutsutaan puutemalliksi. (Kivirauma, 2015, s. 8) Lääketieteen näkökulmasta älyllinen kehitysvammaisuus merkitsee erityisesti hermoston poikkeavuutta. Maailman terveysjärjestö (WHO) on muodostanut ICD- luokitusjärjestelmän (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems), jolla määritellään erilaisia sairauksia tai vammoja (Terveysten ja hyvinvoinninlaitos, 2011). ICD:n mukaan kehitysvammaisuuden määritellään olevan henkisen suorituskyvyn epätäydellisyyttä. Tämä poikkeavuus näkyy erityisesti ajattelun, kielen, motoriikan ja sosiaalisten taitojen osa-alueilla. Kehitysvamma määritellään alkavaksi alle 18-vuoden iässä. (Kaski, Manninen & Pihko, 2013, s. 16–17.)

Toimintakyvyn määrittämiseksi on luotu erilaisia luokitusjärjestelmiä. ICF-luokitusjärjestelmä määrittää ihmisen toimintakykyä. ICF eli International Classification of Functioning, Disability and Health on WHO:n asiantuntijaryhmän yleisesti käytössä oleva toimintakyvyn luokitusjärjestelmä (WHO, 2001) ICF-luokitusjärjestelmällä tutkitaan toimintakykyä monilla eri elämänosa-alueilla ja sillä saadaan hyvin kattava kuvaus toimintakyvystä. ICF-luokitusjärjestelmällä voidaan tutkia esimerkiksi ihmisen kehon toimintoja ja toimintakykyä ihmisen elinympäristössä. (Verner, i.a. -a.)

Kehitysvamma voi johtua monesta eri syystä, kuten perinnöllisistä tekijöistä tai raskauden aikaisista komplikaatioista, mutta noin 30–40 % kehitysvammadiagnooseista syy jää epäselväksi (Terveyskirjasto, i.a.). Diagnoosin tekeminen on haastavaa. Diagnoosissa tehdään oirearviota ja etsitään syytä kehitysvammalle. Jos syytä vammalle ei löydy, diagnoosin teko perustuu oireille. (Tukiliitto, i.a. - b.) Älyllinen kehitysvammaisuus luokitellaan älykkyydosamäärällä. Älykkyydosamäärän ollessa alle 70 ihmisellä määritellään olevan kehitysvamma (Kaski ym, 2013, s. 16–17). Kehitysvammaisuutta voi määrittää seuraavien tasojen kautta: Lievä kehitysvamma, keskivaikea kehitysvamma, vaikea kehitysvamma, sekä syvä kehitysvamma (Kaski ym, 2013, s. 18–21).

Älykkyydosamäärä on keskimäärin ei-kehitysvammaisilla ihmisillä noin 100. Lievä älyllinen kehitysvammaisuus on älykkyydosamäärässä 50–60. Keskivaikeakehitysvamma on 35–49. Vaikeassa kehitysvammassa älykkyydosamäärä on 20–34. Syvässä kehitysvammassa älykkyydosamäärä on alle 20. Älykkyydosamäärä kehitysvamman arviossa on tarkoitus käyttää, jotta voidaan arvioida henkilön terveyttä ja niitä asioita, joihin vamma vaikuttaa. Toimintakyvyn arvioissa ja muihin henkilöön liittyviin arvioihin on tarkoituksenmukaista ottaa huomioon henkilön elinympäristö. (Kaski ym, 2013, 18.). Kehitysvammaisen henkilön eri elämänosa-alueilla toiminta kyky voi olla vammasta huolimatta hyvä (Kaski ym, 2013, s. 19).

Lievä älyllinen kehitysvamma merkitsee erityisesti oppimisvaikeuksia, jotka vaikuttavat ihmisen arkeen. Arjessa lievästi kehitysvammaisen suoriutuu joko täysin itsenäisesti tai vähän tuettuna. Työssä he suoriutuvat hyvin, mutta yleensä lievästi kehitysvammaiset tarvitsevat ohjausta ja valvontaa työtehtävissään. Monimutkaisempien asioiden hoitamisessa lievästi kehitysvammaiset tarvitsevat tukea, ja he voivat tarvita myös tukea ihmissuhteissa. (Kaski ym, 2013, s. 18–21.)

Keskiasteisesti kehitysvammaiset henkilöt selviävät arjessa ja työssä tai toimintakeskuksessa jossain määrin itsenäisesti. Heidän tuen tarpeensa vaihtelee. Vaikeassa älyllisessä kehitysvammassa henkilöllä on jatkuva tuen tarve. Kuntoutuksen avulla vaikeasti kehitysvammaisen henkilön on mahdollista saavuttaa

kykyjä toimia itsenäisesti päivittäisissä toiminnoissa. *Vaikea älyllinen kehitysvammaisuus ja syvä kehitysvammaisuus* johtaa ihmisellä kokoaikaisen tuen tarpeeseen ja täydelliseen riippuvaisuuteen hoidosta ja tuesta. (Kaski ym, 2013, s. 18–21.)

Lustberg (2000) tutki kehitysvammaisten ongelmanratkaisutaitoja. Tutkimuksen perusteella voi todeta, että kehitysvammaisten henkilöiden ongelmaratkaisutaitoihin voidaan vaikuttaa esimerkiksi kuntoutuksella ja koulutuksella. Tutkimusraportissa todetaan, että kehitysvammaiset tutkittavat suoriutuivat erilaisista älykkyyttä ja ongelmanratkaisutaitoja vaativista testeistä heikosti. Suoriutumisen todettiin liittyvän sekä älykkyyteen että ympäristötekijöihin. Ongelmanratkaisutehtävät vaativat etukäteisosaamista ja kokemusta ongelmanratkaisusta. Tutkimuksessa todettiin älykkyyden, lukutaidon, työskentelytaitojen ja ongelmanratkaisutaitojen korreloivan toistensa kanssa. Asuinympäristöllä ja elinpiirillä on merkitystä kehitysvammaisen ongelmanratkaisutaitoihin. (Lustberg, 2000, s. 29–30.)

2.2 Vammaisuuden sosiaalinen malli

Sosiaalisessa mallissa *vamma on välttämätön, mutta ei riittävä ehto vammaisuudelle*. Sosiaalisessa mallissa ajatellaan, että vamma muodostuu ihmisen ja yhteiskunnan välillä. (Kivirauma, 2015, s. 6.) Sosiaalisessa mallissa keskeistä on, että vammaisuuden ongelma on yhteiskunnan kyvyttömyydessä ja haluttomuudessa korjata esteitä ja sosiaalisia rajoituksia (Kivirauma, 2015, s. 9). Esteitä voivat olla esimerkiksi syrjintä tai fyysisesti esteellinen ympäristö (Vammaisuus, i.a.). Esteitä vähentäviä tekijöitä voivat olla esimerkiksi selkokielen käyttäminen tai liikkumisen edesauttaminen apuvälineillä ja ympäristönmuokkaamisella.

Vammaisuuden sosiaalinen malli liittyy sosiaaliseen vammaistutkimukseen. Vammaisuutta voi tutkia monesta näkökulmasta, kuten edellä mainitusta lääketieteellisestä näkökulmasta. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta sosiaalinen vammaistutkimus on merkittävä vammaispolitiikkaa, vammaisten henkilöiden asemaa yhteiskunnassa, sekä vammaisten henkilöiden näkökulmaa tutkiva

tieteenala. Vammaistutkimus on monialainen tieteen ala. Sosiaalinen vammaistutkimus voi edistää yhdenvertaisuutta. (Vammaistutkimus, i.a.)

Sosiaalisen mallin suurimpia hyötyjä on sen käyttö yhteiskunnallisena ja poliittisena työvälineenä vammaisten oikeuksien lisäämiseen. Sen haittapuolista merkittävimpiä on vammaisuuden aiheuttamien ongelmien kieltäminen, sekä lääkinällisen kuntoutuksen väheksyminen. (Shakespeare, 2013, s. 216–217.) 2000-luvun alkuun mennessä monet tutkijat ovat kritisoineet niin sosiaalista mallia kuin puutemalliakin. Kummatkin teoriat jättävät jotain pois, eivätkä yksin pysty vastaamaan vammaisuuden monitahoisuuteen. Henkilön vamma on olemassa ja sen merkitystä elämän haasteille ei voi kieltää. Vamman mahdollisesti aiheuttama inhimillinen kärsimys on todellinen. Myös poliittisella päätöksenteolla voidaan merkittävästi vaikuttaa vamman tuottamiin rajoitteisiin. Jossain määrin vamma on myös sosiaalisesti määriteltyä. (Kivirauma, 2015, s. 10–11.)

2.3 Vammaisten asema 2000-luvun Suomessa

Haarni (2006) tutki tutkimuksista ja selvityksistä vammaisten ihmisten hyvinvointia ja elinolosuhteita Suomessa. Yhdenvertaisuus, valtaväestöön verraten, toteutui vaihtelevasti eri asioissa. Muun muassa vallitsevissa asenteissa ja esteettömydessä oli merkittäviä puutteita. (Haarni, 2006, s. 48.) Haarni kuvaa myös vammaisten henkilöiden työllisyyden olleen matalaa (Haarni, 2006, s. 50). Kehitysvammaisille henkilöille työllistyminen on ongelmallista, ja esimerkiksi Kehitysvammaliitto on kehittänyt erilaisia hankkeita kehitysvammaisten työllisyyden lisäämiseksi, kuten Palkkaa mut!-hanke vuosina 2017–2018 (Kehitysvammaliitto, i.a.-a.).

Vammaisten yhdenvertaisuudesta tehty kysely julkaistiin vuonna 2016. Sen toteutti oikeusministeriö. Kyselyssä todettiin, että vammaiset henkilöt kohtaavat syrjintää arjessa. Erityisesti asenneilmapiiri vammaisia henkilöitä kohtaan on syrjivää. Asenteiden syiksi esitettiin tarkoituksellinen syrjintä sekä tiedon puutteesta johtuva syrjintä. Tiedon puutteesta johtuvaan syrjintään on mahdollista vaikuttaa tiedon jakamisella ja tarkoitukselliseen syrjintään vaikuttavia seuraamusmuotoja. (Oikeusministeriö ja syrjinnän seurantajärjestelmä, 2016.)

Vammaisten ihmisten asemaa pyritään parantamaan monen tahon toimesta. Suomi on esimerkiksi ratifioinut Yhdistyneiden Kansakuntien eli YK:n vammaisten yleissopimuksen vuonna 2016 (YK-liitto, i.a.). Suomessa oli myös vuosina 2010–2015 Vammaispoliittinen ohjelma, joka oli laadittu yhdessä vammaisjärjestöjen, ministeriöiden ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa. Yksien keskeisistä tavoitteista oli esteettömyyden lisääminen valtakunnallisesti. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, i.a. -b.)

Myös vammaisaktivismi ja erilaiset kolmannen sektorin tahot toimivat tärkeinä suunnannäyttäjinä muun muassa vammaisten ja muun väestön yhdenvertaisuuden toteutumisessa. Esimerkiksi Vammaisfoorumi yhdistää eri järjestöjä, eli toimii kattojärjestönä, ja tavoittelee muun muassa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteutumista Suomessa ja maailmalla. Vuonna 2021 he toimivat vammaispalvelulainsäädännön, SOTE-uudistuksen ja YK:n vammaisten sopimuksen edistämiseksi. (Vammaisfoorumi, i.a.) Kehitysvammaisten tukiliiton Me itse ry, on järjestö, jossa kehitysvammaiset henkilöt itse päättävät toiminnastaan. Me itse-ry:n henkilöt haluavat, että heitä kutsutaan *meitseläisiksi*. Kehitysvammaisuus-nimityksen he kokevat leimaavana (Tukiliitto, i.a. -a.).

Asenteisiin vaikuttavat myös median luoma kuva vammaisuudesta. Hakala (2018) tutki mediarepresentaatiota vammaisista ihmisistä 1990–2000-luvulla. Negatiiviset vammaisrepresentaatiot olivat yleisiä vielä 1990–2000-luvuilla. Esimerkkinä negatiivisesta presentaatiosta on vammaisten henkilöiden kuvaaminen mediassa taloudellisena taakkana. (Hakala, 2018.)

Osallisuus on yksi keskeisistä vammaispolitiikan arvoista. Osallisuus voidaan määritellä eri näkökulmista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos määrittää osallisuuden kolme eri osa-aluetta: osallisuus omassa elämässä, osallisuus yhteisössä ja vaikutusmahdollisuudet, sekä osallisuus yhteisestä hyvästä. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, i.a. – a.)

Nurkkala (2018) tutki kehitysvammaisten ryhmäkodissa asuvien henkilöiden osallisuutta. Haastateltavat henkilöt olivat monissa yhteisöissä mukana.

Perhesuhteet, ryhmäkodissa asuvat, työtoiminnassa mukana olevat ja muut ystävyys- ja tuttavuussuhteet, sekä harrastustoiminnassa mukana olevat olivat tyypillisimmät yhteisöt. Suurin osa yhteisöistä tuli vammaispalveluiden kautta. Osa haastateltavista toivoi uusia yhteisöjä, myös yksinäisyyden kokemuksista kerrottiin. Monet olivat myös tyytyväisiä tilanteeseensa. Toiveita oli erityisesti monipuolisista sosiaalisista tapahtumista, kuten erilaisista aktiviteeteista. Myös palkkatyötä, erityisesti taloudellisen tilanteen parantumista, toivottiin. Palkkatyöpaikan yhteisöä ei koettu tärkeäksi. Palkkatyöpaikasta ei tullut uusia ihmissuhteita haastateltavien elämää, ja osalliseksi työyhteisöistä ei juurikaan päästy. (Nurkkala, 2018, s. 50–53.)

Heikkilä (2015) haastatteli seitsemää kehitysvammaista henkilöä, jotka asuivat itsenäisesti tai tuetusti, heidän sosiaalisista suhteistaan, niiden laadusta ja merkityksellisyydestä (Heikkilä, 2015, s. 2). Haastateltavilla oli vaihtelevasti kokemuksia sosiaalisista suhteistaan. Keskimäärin Heikkilä totesi, että henkilöillä oli läheisiä, mutta myös kokemuksia yksinäisyydestä. Henkilöiden kontaktit vammattomiin henkilöihin rajautuivat perheenjäseniin ja erialojen työntekijöihin. Ystäviä, työkavereita, naapureita, tuttuja ja harrastuskavereita haastateltavat kertoivat olevan elämässään. Näiden määrä vaihteli. Heikkilä pohti erilaisia syitä siihen, minkä takia vammattomien ja kehitysvammaisten henkilöiden kontaktit ja ihmissuhteet ovat niin vähäisiä. Syiksi hän pohti asenteita, kehitysvammaisten näkymättömyyttä, sekä kohtaamisen vähäisyyttä. (Heikkilä, 2015, s. 56–62.)

3 VAMMAISPALVELUT

Vammaispalveluita myönnetään eri tavalla vammautuneille ihmisille vammaispalvelulain perusteella. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta on sovellettavissa erityisesti ihmisiin, joilla on kehitysvammadiagnoosi, mutta joissain tapauksissa sen piiriin voidaan ottaa ihmisiä muistakin syistä. Myös muut lait vaikuttavat vammaisten ihmisten saamiin palveluihin, kuten sosiaalihuoltolaki, laki vammaisetuuksista ja kansaneläkelaki. Yhdenvertaisuus, itsemäärääminen, osallisuus ja esteettömyys ovat keskeiset lähtökohdat palveluiden toteuttamiselle. Vammaisuuden perusteella saa erilaisia palveluita ja etuuksia. Käsittelen keskeisimpiä palveluita ja etuuksia, sekä lainsäädäntöä. Työtoiminnasta on oma lukunsa.

3.1 Keskeinen lainsäädäntö

Sosiaalihuoltolaki on ensisijainen laki, jonka perusteella myönnetään ja sovelletaan sosiaalipalveluita. Vammaispalvelulakia sovelletaan tilanteissa, joissa henkilö vammansa takia tarvitsee moninaisempia palveluita kuin mitä sosiaalihuoltolain piiriin kuuluu. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta koskee suurimmaksi osaksi ihmisiä, joilla on kehitysvammadiagnoosi, mutta joissain tapauksissa lakia voi osittain soveltaa myös muissa tapauksissa. (Yleislaki ja erityislaki i.a.; Erityishuolto-ohjelma ja asiakassuunnitelma i.a.)

Kehitysvammaisten erityishuoltolaki on laadittu kokonaisuudessaan vuonna 1977. Sitä on muuteltu vuosien varrella. Vammaislaki ja kehitysvammalaki on suunniteltu yhdistettäväksi. Laki esitys raukesi maaliskuussa 2019. (Vammaislainsäädännön uudistus, i.a.) Kehitysvammalain nojalla myönnetään muun muassa erityishuoltoon liittyvät tutkimukset, tarpeelliset kuntoutuspalvelut, yhteiskunnallista osallisuutta edistävät toimenpiteet, apuvälineet, sekä läheisneuvonta (L 519/1977).

Kehitysvammaisilla henkilöille laaditaan palveluista erityishuolto-ohjelma. Erityishuolto-ohjelma tehdään muiden sosiaalihuollon suunnitelmien lisäksi. Vaikka

terminä käytetään ”erityishuolto-ohjelma”, se on kuitenkin päätös. Päätös tehdään, jos sosiaalihuoltolain ja vammaispalvelulain mukaiset palvelut eivät henkilölle riitä. Palvelut valikoidaan yksilöllisesti, ja ne eivät ole pakollisia. Päätökseen kirjataan kaikki lain perusteella annettavat palvelut. (Erityishuolto-ohjelma ja palvelusuunnitelma, i.a.)

3.2 Vammaispalvelujen arvot 2000-luvulla

Vammaispalveluiden toteuttamisen mallit ovat vaihdelleet vuosikymmenten varrella yhteiskunnallisten muutosten mukaan. Segregaatiovaiheessa vammaispalvelut toteutettiin erilaisissa keskuslaitoksissa, jotka sijaitsivat kaukana valtaväestön asutuksesta. (Kolkka, Salminen ja Varis, 2015, s. 177.) Laitokset muistuttivat pienenä yhteiskuntaa. Niihin sisältyivät asuminen, erilaiset työt sekä erilaiset vammaispalvelut. (Heikkilä, 2015, s. 59.) Nykyään vammaispalveluissa halutaan tuoda valtaväestö ja vammaiset ihmiset yhteen. Integraatiolla pyritään siihen, että vammaisten ihmisten yhteiskunnallinen osallisuus vahvistuu. (Kolkka ym, 2015, s. 177.)

Sosiaalihuoltolaki uudistettiin vuonna 2014. Lakiin on kirjattu sen tarkoituksiksi muun muassa lisätä osallisuutta, turvata sosiaalipalveluiden laatu ja niiden soveltaminen yksilöllisiin tarpeisiin, sekä kehittää asiakkaan hyvää kohtelua ja palveluita. (L 1301/2014.) Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja kohtelusta, määritetään asiakkaan kuuleminen ja osallistuminen palveluiden järjestämiseen. Asiakkaan toiveet ja mielipiteet on huomioitava palveluiden järjestämisessä. Tilanteissa, joissa asiakas ei esimerkiksi henkisen tilansa vuoksi voi ilmaista mielipidettään asiasta neuvotellaan hänen laillisen edustajansa kanssa. (L 218/2000.) Kehitysvammalaissa itsemääräämisen palvelu- ja hoitosuunnitelmassa on oltava kirjattuna toimenpiteet, joilla tuetaan erityishuollossa olevan henkilön itsemääräämistä ja itsenäistä toimintaa (L 519/1977).

Erityisen keskeistä vammaispalvelujen paradigmanmuutoksessa onkin itsemääräämisen korostuminen (Kolkka ym, 2015, s. 180). Itsemääräämisoikeus määrittää ihmisen oikeudeksi päättää oman elämänsä asioista, sekä oikeudeksi määrätä itseään koskevia asioita. Nämä osa-alueet perustuvat

henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, sekä ihmisten yhdenvertaisuuteen. Päivi Topo määrittää itsemääräämisen eri ulottuvuuksille. Näitä ovat osa-alueita ovat oikeus tietoon ymmärrettävässä muodossa, tieto päätöksentekoon liittyvistä vaihtoehdoista, päätöksen toimeen saattaminen kohtuullisessa ajassa, ihmisen kyvykkyyden hyödyntämistä ja tunnistamista, sekä yksityisyyden ulottuvuus. Itsemääräämistä pohditaan vernerinet-sivustolla myös hyvinvoinnin näkökulmasta. Tästä näkökulmasta nähdään, että ihmisen tietoisuus omista vaikutusmahdollisuuksista edistää hyvinvointia. (Vernerit, i.a. -b.)

Itsemääräämistä on luonnollisesti tutkittu suurimmalta osin asumisen ja vapaa-ajan näkökulmasta. Annala-Suojanen (2017) tutki ikääntyneiden kehitysvammaisten kokemuksia itsemääräämisoikeudesta. Tuloksista ilmeni, että ikääntyneille kehitysvammaisille ihmisille oli merkityksellistä päättää hyvin arkisista asioista, kuten oman rahan käyttämisestä tai vaatteiden valinnasta. Vanhemmille kehitysvammaisille ihmisille, joilla oli paljon tuen tarvetta, huolenpito merkitsi enemmän kuin itsemääräämisoikeus. Annala-Suojanen liittyy tämän havainnon kehitysvammaisen ihmisen maailmankuvaan, ja pohtii, hahmottavatko tutkimukseen osallistuneet huolenpidon ja itsemääräämisen olevan vastakkain. (Annala-Suojala, 2017, s. 69–70.)

Nuoremmat kehitysvammaiset henkilöt ovat kasvaneet itsemääräämisen ja yksilöllisten vaikutusmahdollisuuksien aikaan. Kuitenkin asumisyksiköiden rajoittavat käytänteet ja tuen puute ovat haaste itsemääräämisen toteutumiseen esimerkiksi sosiaalisten suhteiden suhteen. Nuoremmilla kehitysvammaisilla henkilöillä keskeinen toive on lähes mikä tahansa palkkatyö. Tärkeänä pidettiin sitä, että toimintakeskuksista ja työtoiminnasta pääsee avoimille työmarkkinoille palkkatöihin. (Simula, 2020, s. 39–43.)

Osallisuus on keskeinen arvo kaikissa sosiaalipalveluissa. Sosiaalihuoltolaissa määritetään lain tarkoituksiksi eriarvoisuuden vähentämisen ja osallisuuden lisääminen (L 1301/2014). Sosiaalihuoltolaissa osallisuutta edistetään esimerkiksi sosiaalipalveluilla, sekä osallisuutta edistävällä toiminnalla (L 1301/2014). Osallisuuden edistämisen periaatteista mainitaan esimerkiksi mahdollisuus osallistua toimintaan, ihmisen mahdollisuus päästä osaksi itselleen

merkityksellistä yhteisöä, sekä osallisuuden edistäminen myös toiminnan ulkopuolella (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, i.a. -a).

Asiakasosallisuudella tarkoitetaan asiakkaan kokemusta ja asiakkaan aitoa osallisuutta. Termi asiakaslähtöisyys merkitsee asiakkaan ja asiakkaan osallisuuden tarkastelua palvelujärjestelmän näkökulmasta, kun asiakasosallisuus termi kuvastaa osallisuutta asiakkaan näkökulmasta tarkasteluna. (Kinnunen, 2018, s. 180.) Se on yhteistyötä palvelutarjoajan ja palvelunkäyttäjän, asiakkaan välillä. Se voi voimaannuttaa ammattilaisia ja asiakkaita, lisätä asiakasymmärrystä, sekä vahvistaa itsemääräämisoikeutta ja lisätä asiakkaan vaikutusmahdollisuuksiapalveluihin. Keinoja asiakasosallisuuden lisäämiseen voivat olla esimerkiksi palautteen keruu, keskustelutilaisuudet, asiakasraadit, tai vertaisvastaanotot. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, i.a.-c.)

Asiakasosallisuutta palveluissa voi tarkastella ”tikapuina”. Ensimmäisellä tasolla erilaiset päätökset tehdään asiakkaita kuulematta. Toisella tasolla asiakkaita informoidaan päätöksistä, sekä kerätään erilaisia palautteita. Kolmannella tasolla mielipidettä kysytään, mutta se ei välttämättä vaikuta palveluihin. Neljännellä ja viidennellä tasolla asiakkaan näkökulma vaikuttaa palveluihin. Neljäs, eli kumpuustaso, kuvaa tilannetta, jossa työntekijät ja asiakkaat työskentelevät yhdessä. Viidennellä tasolla asiakkailla on enemmän valtaa päätöksissä kuin työntekijöillä, ja se vaatii työntekijöiltä kykyä luopua asiantuntijuuden tuomasta valasta. (Kinnunen, 2018, s. 181.)

Vammaispalvelujen työntekijöiltä eri sektoreilta osallisuus ja itsemääräämisoikeus vaativat kykyä luoda luottamuksellinen vuorovaikutussuhde ohjattavan kanssa ja edistää edellä mainittujen arvojen toteutumista. (Kolkka ym, 2015, 196.) Yksi menetelmistä itsemääräämisen toteutumiseen on tuettu päätöksenteko. Tuetussa päätöksenteossa ohjattavalle annetaan tietoa päätettävästä asiasta ja ohjattava itse tekee päätöksen valinnastaan. Toinen tärkeä itsemääräämistä edistävä keino on puhetta korvaava kommunikaatio (AAC- menetelmät, eli Augmentative and Alternative Communication). Näitä voivat olla esimerkiksi tukiviittomat, viittomat, kuvat ja symbolijärjestelmät. (Kolkka ym, 2015, s. 195.)

3.3 Vammaisten sosiaalipalvelut ja etuudet

Vammaisille henkilöille on monenlaisia palveluita. Kaikista vammaisryhmistä palveluiden käyttäjiä Haarni (2006) arvioi olevan 30 000 (Erikson, 2008, s. 10). Osallisuus on keskeinen arvo sosiaalipalveluissa, ja vuosien varrella erilaisissa arvokäsityksissä on vahvistunut ajatus vammaisten henkilöiden oikeudesta elää tavanomaista elämää, sekä oikeus tukeen tämän saavuttamiseksi. Keskeinen ongelma palveluiden ja yhteiskunnan kehittämisessä on tutkimusten puute. Erikson kirjoittaa, että tietoa tarvitaan vammaisten henkilöiden omista kokemuksista, sekä muista elämän osa-alueista, kuten taloudesta ja kokemuksista palvelujärjestelmässä. (Erikson, 2008, s. 11.)

Vammaispalveluita kuitenkin kehitetään valtakunnallisesti. Esimerkiksi vammaispalveluiden laatuksiteereitä määritetään uudestaan yhteistyössä kuntien ja vammaisjärjestöjen kanssa (Kehitysvamma-alan neuvottelukunta, i.a.). Myös YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimus ratifioitiin Suomessa kesäkuussa 2016. (YK-liitto.) Kehitysvammaisten asumisen ohjelma (Kehas) on asettanut tavoitteeksi laitosasumisen purkamisen 2020-luvun alkuun mennessä. (Asuminen, i.a.)

Vammaispalvelujen käsikirjassa käsitellään henkilökohtaista apua, asumiseen liittyviä palveluita, liikkumiseen liittyviä palveluita, apuvälineitä, sopeutumisvalmennuksia, lyhytaikaista huolenpitoa, päivätoimintaa, työtä ja työtoimintaa, taloudellista tukea, omaishoitoa ja perhehoitoa. (Tuki ja palvelut, i.a.)

Palveluista määrätään lainsäädännössä. Vammaisten henkilöiden taloudellinen turva ovat Kelan myöntämät etuudet. Osa palveluista on tarveharkintaista, osa perustuu lääkärin asettamaan diagnoosiin. Myös sosiaalihuoltolakiin kuuluvat palvelut ja harkinnanvarainen taloudellinen tuki kuuluvat vammaisille henkilöille. Käsittelen palveluista asumiseen, päivätoimintaan ja liikkumiseen liittyviä palveluita. Työtoimintaa ja työllistymisen tukea käsittelen luvussa Työtoiminta. Edellä mainitut palvelut ovat kokemukseni mukaan tyyppillisimpiä kehitysvammaisten henkilöiden käyttämiä vammaispalveluita. Rajaan terveydenhuollon palvelut

pois, vaikka ne myös ovat tärkeitä palveluita kehitysvammaisille henkilöille. Käsittelem myös tyypillisimpiä Kelan etuuksia.

Asumispalveluita tarjotaan perustuen sosiaalihoitolakiin, vammaispalvelulakiin tai kehitysvammalakiin. Sosiaalihoitolakiin kuuluvat esimerkiksi kotiin annettavat palvelut, tuettu asuminen eri muodoissaan, kuten tehostettuna tai itsenäisen asumisen tukena. Tehostetussa palveluasumisessa henkilö saa ympärivuorokautista tukea ja huolenpitoa. Vammaispalvelulain mukainen asumispalvelu voi toteutua henkilön omassa kodissa, tai asumisyksikössä. Palveluita myönnetään myös muihin arjen tuen tarpeisiin, ja terveyden ja toimintakyvyn ylläpitoon. Vammaispalvelulain mukaisena palveluna asumispalvelu voidaan järjestää myös esimerkiksi kotiin tuotavina palveluina tai kotihoitona. Kehitysvammalain mukaista asumispalvelua myönnetään henkilöille, joilla on kehitysvammadiagnoosi tai tarvittaessa myös autismin kirjon henkilöille. Kehitysvammadiagnoosin perusteella myönnettävässä palvelussa henkilön ei tarvitse olla vakavasti vammautunut, toisin kuin vammaispalvelulain mukaisessa asumispalvelussa. (Asuminen, i.a.)

Päivätoiminta, tai osallisuutta edistävä toiminta, myönnetään vammaispalvelulain tai kehitysvammalain mukaan. Sisällöt vaihtelevat erilaisten työelämätaitojen kehittämisestä ulkoiluun ja retkeilyyn. Myös esimerkiksi erilaiset luovat toiminnot ja arjen hallintaa lisäävät taidot voivat kuulua sisältöihin. Keskeistä toiminnassa on osallisuuden ja sosiaalisen vuorovaikutuksen lisääminen. Kehitysvammalakia sovelletaan kehitysvammaisille henkilöille myönnettävään päivätoimintaan, mikäli vammaispalvelulakia ei voi soveltaa. Syinä voi olla se, että henkilö ei toimintakykynsä tai muun syyn takia osallistua kehitysvammalain mukaiseen työtoimintaan tai hän haluaa osallistua päivätoimintaan. Palvelu on maksuton. Ylläpidosta, kuten aterioista, henkilö voi joutua maksamaan. (Päivätoiminta, i.a.)

Liikkumisessa on tarkoitus hyödyntää ensisijaisesti joukkoliikennettä. Joukkoliikenteen esteettömyyttä kehitetään. Kehitysvammalain nojalla henkilö voi saada kuljetuspalveluita. Muita keinoja tukea liikkumista ovat esimerkiksi joukkoliikenteen käytön harjoittelua ohjattuna, erilaiset saattajapalvelut, sekä

ryhmäkuljetukset ja taksin käyttö ja siitä saatava korvaus. Taksimatkojen on oltava kohtuullisia. Yksilölliset tarpeet on huomioitava palvelun tarjoamisessa.

(Liikkuminen, i.a.)

Kela eli kansaneläkelaitos tarjoaa taloudellista tukea kansalaisille koko elämän kaareen liittyvissä tilanteissa ja erityisissä tuen tarpeissa, kuten asumiseen, lääkkeisiin ja toimeentuloon liittyviä tukia ja etuuksia. Kehitysvammaisille henkilöille keskeisiä tukia ovat työkyvyttömyyseläke, eläkettä saavan hoitotuki, vammaistuki ja EU:n, eli Euroopan Unionin, vammaiskortti. Käsittelen edellä mainittuja etuuksia oppivelvollisuuden suorittaneen kehitysvammaisen ihmisen näkökulmasta.

Laissa on säädetty oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen sellaisen vamman tai muun syyn vuoksi, joka johtaa siihen, että henkilö tarvitsee selviytyäkseen muiden ihmisten apua (L 12/568). Työkyvytön voi tietyin ehdoin hakea kansaneläkettä ja työeläkettä (Kela, i.a. -a). Kansaneläkkeen tuloraja vaihtelee vuonna 2021 56,29 eurosta aina tulorajan maksimiin 1373,30 euroa (Kela, i.a. – b). Työkyvyttömyyseläkkeellä saa opiskella (Kela, i.a. – c). Työssä saa käydä, ja mikäli työtulot ovat suuremmat kuin 837,59 euroa, pannaan eläke lepäämään aina kolmesta kuukaudesta kahteen vuoteen (Kela, i.a. – d). Kehitysvammaliiton on tehnyt lausunnon työkyvyttömyyseläkkeen aiheuttamasta kannustinloukusta. Lausunnon mukaan työtulon tuloraja toimii haasteena työelämään osallistumiseen, sillä sopivan palkkasumman laskeminen vaatii paljon työnantajilta. Kannustinloukku vaikeuttaa kehitysvammaisen henkilön palkkaamista ja vähentää henkilön motivaatiota jatkaa työssä. (Kehitysvammaliitto, 2016.)

Eläkettä saava voi olla oikeutettu myös eläkettä saavan hoitotukeen. Tuki myönnetään jos henkilö on kokopäiväeläkkeellä, hänellä on lääkärin toteama vamma tai sairaus, toimintakyvyssä on ollut haasteita vuoden ajan ja henkilöllä on tarve avulle ja ohjaukselle. (Kela, i.a. -e). Jos henkilö ei ole oikeutettu eläkkeen saajan hoitotukeen, hän voi olla oikeutettu 16 vuotta täyttäneen vammaistukeen. Vammaistuessa ovat samat edellytykset myöntämiselle, lukuunottamatta vaatimusta kokopäiväeläkkeestä. (Kela, i.a. -f.)

Vammaiskortti on vapaaehtoinen koko EU:n alueella toimiva kortti, jolla voi todistaa vammaisuutensa ja esimerkiksi saattajan tarpeen. Vammaiskortilla on oma sivustonsa, josta löytyy tietoa, minkälaisissa tilaisuuksissa tai paikoissa korttia voi hyödyntää. Vammaiskortti maksaa 10 euroa, ja sen myöntöperusteena ovat tietyt Kelan etuudet tai muut vammaispalvelujen päätökset, kuten päätös päivätoiminnasta. (Kela, i.a. -g.)

4 TYÖTOIMINTA

Työtoiminta on kehitysvammalain mahdollistamaa toimintaa. Kehitysvammaisten työtoiminnassa lainsäädäntöä sovelletaan sosiaalihuoltolain tai kehitysvammaisten erityishuoltolain perusteella (Vernerin, i.a. -c). Laissa kehitysvammaisten erityishuollosta mainitaan pyrkimys järjestää erityishuollon asiakkaalle työhönvalmennusta, työtoimintaa ja virikkeellistä toimintaa ylipäättään (L 519/1977).

4.1 Työtoiminta ja työllistymisen tuki

Työtoiminnan piirissä on noin 9000 kehitysvammaista ihmistä. Työaika ja työtehtävien määrä voi vaihdella. Nämä määritellään asiakaskohtaisesti, eli työtoiminnassa voi olla monenlaisia eri päiväohjelmia. Työtä on yleensä 5 päivää viikossa. Työosuusraha on veroton korvaus, jota maksetaan työtoimintaan osallistuneille. Se vaihtelee 0-12 euron välillä päivässä. Työtoimintaan osallistuvan tulee maksaa työtoimintapaikkaan ylläpitokorvaus (muun muassa ruokailusta). (Vernerin, i.a. -d.) Kehitysvammaliiton selvityksen mukaan viikoittainen työtuntiaika on noin 20-21 tuntia. Työosuusrahaa maksetaan keskimäärin 5 euroa päivässä. (Vesala, Klem & Ahlström, 2015, s. 30.) Kun työosuusraha on alle 12 euroa päivässä, se on verovapaa (Kehitysvammaliitto, 2016). Kehitysvammaisia ihmisiä arvioidaan olevan noin 25 000 Suomessa, ja heistä noin 3% eli 500-600 ihmistä, on palkkatöissä. Kanadassa kehitysvammaisista ihmisestä arvioidaan noin 26% olevan palkkatöissä. Yhdysvalloissa arvioidaan 35% työllistyvän palkkatöihin. (Ihmisoikeusliitto, i.a -b.)

YK:n vammaisten sopimuksen artiklassa 27 määritellään vammaisen ihmisen oikeus työhön. Vammaissopimus tavoittelee vammaisille ihmisille mahdollisuutta osallistua palkkatyöhön. Yhdistyneiden kansakuntien vammaissopimuksen artikla 27:ssä määritellään vammaisen ihmisen oikeus työskennellä muiden ihmisten kanssa erilaisilla työpaikoilla. Yhteiskunnalla on velvollisuus tukea tämän onnistumista. Työpaikkojen tulee olla avoimia, mukaan ottavia ja saavutettavissa. Työpaikkojen tulee valita työntekijät yhdenvertaisuutta kunnioittaen ja

syrijättömästi. Tämän tulee näkyä työntekijöiden valinnassa, sekä työnteon olosuhteissa. (UN, i.a.) Suomessa on säädetty myös yhdenvertaisuuslaki vuonna 2014. Yhdenvertaisuudesta ovat vastuussa viranomaiset, koulutustahot ja työnantajat. Lakiin kuuluu säädökset myös syrjijättömyydestä esimerkiksi vamman perusteella sekä positiivinen erityiskohtelu. (L1325/2014.)

Työelämässä olevat kehitysvammaiset ihmiset yleensä ovat työpaikoilla avo- töissä tai tuetussa työssä. Avotyö on työpaikalla tehtävää työtä, jossa avotyön- tekijä on huoltosuhteessa työnantajaan. Palkkaa avotyöstä ei saa. Tuettu työ on työsuhteista työtä, josta maksetaan palkkaa, ja jota yleensä tukee työhön val- mentaja. (Harkko, 2015, s. 7.) Työelämän saavutettavuuden näkökulmasta kes- keisiä ovat fyysinen ympäristö, psyykinen ympäristö, sosiaalinen ympäristö, viestinnällinen ympäristö ja taloudellinen esteettömyys. Fyysiseen ympäristöön kuuluvat esimerkiksi liikkuminen ja apuvälineet, psyykkiseen ympäristöön moni- naisuuden arvostaminen ja kykyjen arvostaminen, sosiaaliseen ympäristöön työyhteisön tiedot, viestinnälliseen ympäristöön selkeä viestintä ja taloudelliseen esteettömyyteen esimerkiksi avustajan saaminen. (Vates, i.a.)

Erilaisia tukitoimia työelämään osallistumiseen Suomessa ovat muun muassa palkkatuki, työhönvalmennus ja työolosuhteiden järjestelytuki. Kehitysvamma- lain perusteella kehitysvammaisen henkilö on oikeutettu työhönvalmennukseen. Sitä voidaan järjestää itsenäisenä palveluna tai työtoiminnan ohessa. Valmen- nus voi olla pysyvää. (Työ ja työtoiminta, i.a.) Työhön valmennuksessa valmen- taja tukee asiakasta muun muassa työpaikan etsimisessä ja työn tehtävissä työ- paikalla. (TE-palvelut, i.a. – a) Työ- ja elinkeinopalvelut voivat myöntää palkka- tukea tai tukea työskentelyolosuhteiden järjestelyyn. Palkkatuki on työnantajalle maksettavaa korvausta työntekijän palkkaan. (TE-palvelut, i.a. -b.) Työolosuh- teiden järjestelytuki liittyy työhön liittyvien haasteiden helpottamiseen. (TE-pal- velut, i.a. - c).

Timmons, Hall, Bose, Wolfe ja Winsor (2011) toteavat meta-analyysinsa perus- teella, että edelleenkin kehitysvammaisilla ihmisillä on kansainvälisesti katsot- tuna edelleen paljon työttömyyttä muihin vamma-ryhmiin verrattuna. He pohtivat johtopäätöksessään erilaisten keskeisiin toimijoihin vaikuttavat interventiot

voisivat edistää kehitysvammaisten työllistymistä. (Timmons ym, 2011.) Kehitysvammaliitto ja ihmisoikeusliitto ovat luoneet palkkaa työstä-kampanjan, joka pyrkii edistämään kehitysvammaisten mahdollisuuksia tehdä palkkatyötä esimerkiksi työharjoitteluiden tai avotyön sijaan (Kehitysvammaliitto, i.a. – b).

4.2 Työtoiminnan laatukriteerit ja haasteet

Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta (KVANK) on kehittänyt asumispalveluiden laatukriteereitä ja myös kehittänyt työ- ja päivätoiminnan laatukriteereitä. Olen lainannut kriteerit suorana lainauksena luvalla. Linkki laatukriteereihin on lähteissä. Kriteerit ovat:

”Tuki valintojen ja suunnitelmien tekemiseen

Tuki muutokseen ja siirtymävaiheisiin

Tuki lähiyhteisöihin liittymiseen

Tuki opintoihin pääsemiseen

Tuki mahdollisimman suuren itsenäisyyden saavuttamiseen

Tuki terveyteen ja hyvinvointiin

Tuki ammatillisiin opintoihin ja työhön pääsemiseen

Tuki itseilmaisuun ja luovuuteen

Tuki merkityksellisissä sosiaalisissa rooleissa toimimiseen

Tuki palvelujen sisältöihin ja toimintatapoihin vaikuttamiseen” (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta. i.a.).

Laatukriteereillä tavoitellaan onnistuneita lopputuloksia vammaispalveluihin osallistuneen elämään. Laatukriteereiden tekoon osallistuivat erilaiset palveluntuottajat ja järjestöt (muun muassa Kehitysvammaliitto ry, KTO Kehitysvamma-alan tuki- ja osaamiskeskus Varsinais-Suomen erityishuoltoapiirin kuntayhtymä, Me Itse ry ja Kehitysvammaisten Tukiliitto ry). Laatukriteereitä laatiessa keskeiset tavoitteet olivat osallisuuden lisääminen, sekä työllistymisen edistäminen. (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta. i.a.)

Työtoiminnan käytäntö- ja kokemusselvityksessä (Kairi, Nummelin & Teittinen, 2010) ilmeni, että mielenterveyskuntoutujien ja kehitysvammalain mukainen

työtoiminta erosivat toisistaan erityisesti itsemääräämisen ja tavoitteiden näkökulmasta. Kehitysvammaisen ihminen ei useinkaan voi vaikuttaa mihin työtoiminnan yksikköön hän menee. (Kairi ym, 2010, s. 3–4.)

Kehitysvammalain mukaista työtoimintaa ohjaa selvityksen mukaan myös ajatus "säilyttävästä" tavoitteesta. Tämän säilyttävän otteen vastakohta on läpivirtaavuusajattelu, joka korostui mielenterveyskuntoutujien työtoiminnassa. Läpivirtaavuusajattelussa keskeinen näkökulma on, että ohjattava tulee siirtymään työtoiminnasta avoimille työmarkkinoille. Alan ammattilaisilla havaittiin läpivirtaavuus-näkökulmaa haittaavaa asennoitumista; selvitykseen osallistuneet eivät keskimäärin nähneet kehitysvammaisen siirtymistä palkkatöihin ensisijaisena tavoitteena, vaan työtoiminta miellettiin pitkälti sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmasta. Työtoiminnan keskeisiksi tavoitteiksi nähtiin mielekkään sisällön luominen elämään, sosiaalisten suhteiden luomisen sekä vertaisuuden kokemuksen luominen. (Kairi ym, 2010, s. 3–4.)

Selvityksessä todettiin myös työtoiminnan sopimuskäytäntöjen olevan hyvin heterogeenisiä; yhteistä ohjeistusta ei ole. Toisaalta selvityksessä nousi esille resurssipula. Työsuhteen esteiksi nähtiin kehitysvammaisten työeläke. Työeläkkeen voi jättää lepäämään, mutta palkkatyön epävarmuus haastoi tämän mahdollisuuden. Palkkatyön epävarmuutta lisäsivät myös työelämän haasteet. Vastauksissa nousi esiin työelämän joustamattomuus, sekä työelämässä vallitsevat asenteet työtoiminnan asiakkaita kohtaan: poikkeavuutta ja vajaakuntoisuutta ei sallita. Avotyötoiminta nähtiin toisaalta positiivisena asiana, mutta myös negatiivisena. Avotyötoiminnan ei useinkaan nähty johtavan palkkatyöhön, työn säännöissä ei ollut yhdenmukaisuutta avotyöntekijän ja työntekijän suhteen, sekä työhön valmennuksen resurssit koettiin riittämättöminä. (Kairi ym. 2010, s. 3–4)

TEOS-työryhmä (sosiaalihuollon työelämäosallisuutta koskeva työryhmä) esitti vuonna 2014 heterogeenisempiä ryhmiä työelämäosallisuutta lisäävässä sosiaalihuollon palveluissa, kuten työtoiminnassa. He esittivät, että kuntoutus jakautuisi työelämävalmiuksia lisäävään kuntoutukseen ja osallisuutta lisäävään kuntoutukseen. Sosiaalisen kuntoutuksen tulisi siis keskittyä yksilöllisiin palvelutarpeisiin. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2014.)

Työnantajien kiinnostus kehitysvammaisten henkilöiden työllistämiseen on myös haaste työtoiminnalle ja kehitysvammaisten henkilöiden työllistämiseksi ylipäätään. Kehitysvammaliiton selvityksessä tutkittiin suomalaisia kehitysvammaisia henkilöitä työllistäneitä yrityksiä. Yleisesti kehitysvammaisen henkilön tai esimerkiksi pitkäaikaistyöttömän työllistämiseen vaikuttavat yrityksen koko, toimiala, rekrytoijan koulutustaso, aiemmat kokemukset esimerkiksi kehitysvammaisten henkilöiden työllistämistä, työn tukipalvelut, ja yrityksen ja tukipalveluiden yhteistyö. Suuret yritykset, palvelualat, korkeasti koulutetut rekrytoijat ja hyvät kokemukset työllistämistä lisäävät kehitysvammaisten henkilöiden työllistämistä. (Vesala, Klem, Ala-Kauhaluoma & Harkko, 2016.)

Työllistämällä tarkoitetaan tässä palkkatyöhön tai avotyöhön työllistäviä yrityksiä. Työtehtävät olivat suurimmalta osin siivoustyötä tai keittiötyötä. Työnantajat kokivat, että kehitysvammaiset henkilöt tulivat toimeen muiden kanssa, olivat sitoutuneita, vaikuttivat myönteisesti työilmapiiriin, sekä he tulivat toimeen asiakkaiden kanssa. Suurimpaan osaan edellä mainituista vastaajat vastasivat myönteisesti. Pieni osa vastasi kielteisesti. Eniten mielipiteitä jakoivat kokemukset sosiaalisen kanssakäymisen toimivuudesta, sekä työaikojen ja sääntöjen noudattamisessa. (Vesala ym, 2016.)

4.3 Työn ja työtoiminnan merkitys kehitysvammaisille henkilöille

Kehitysvammaisille, työtoimintaan osallistuville henkilöille, kyselyitä ja haastatteluja työtoiminnasta on suurelta osin tehty ammattikorkeakoulujen opinnäytetoissa. Räisänen ja Salo (2016) kartoittivat Satakunnan alueella työtoimintaan osallistuneilta heidän kokemuksiaan työtoiminnasta sekä henkilökunnan näkemyksiä työtoiminnan kehittämistä. Heidän opinnäytetyössään tuli esille, että työtoiminta oli suurimmalle osalle heidän haastatteluistaan (otos 15) mielekästä. Ohjauksen määrä oli riittävä ja ohjaus koettiin hyvänä. Työpäivien määrä ja pituus koettiin sekä hyvänä että huonona. Tuloksissa ilmeni myös, että työtoimintaan osallistuneet kokivat vaikutusmahdollisuutensa vähäisiksi. Henkilökunta toi esille haasteita kirjaamisen tapojen eroavaisuuksissa. Esimerkiksi

aiempia työtoiminnan asiakassuunnitelmia ei aina ollut saatavilla. Tämä johti siihen, että työtoiminnan aiempia suunnitelmia ei pystytty hyödyntämään asiakastyössä. (Räisänen & Salo, 2016, s. 38–39.)

Myös Päivi Laukkanen (2012) tutki työtoimintaan osallistuneiden kokemuksia. Opinnäytetyössä selvisi, että asiakkaat suurimmaksi osaksi pitivät työtoiminnasta. Myös tässä tutkimuksessa tuli esille, että työtoimintaan osallistuneet eivät kokeneet vaikutusmahdollisuuksiaan työtehtävissä hyviksi. He halusivat vaihtaa työtehtäviään useammin. He kaipasivat myös monipuolisuutta työhönsä, ja esittivät erilaisia toiveita työtehtävistä. (Laukkanen, 2012, s. 19–20.)

Työntekijöiden haastattelussa pohdittiin työtoimintaan osallistuneiden haastattelujen tuloksia. Työntekijät kertoivat, että hekin ovat sitä mieltä, että työtehtäviä voisi monipuolistaa. He myös toivat esille menneet ajat, jolloin resursseja oli ollut enemmän. He eivät ideoineet työtoiminnan kehittämistä uuteen suuntaan, vaan pikemminkin nostivat esille, minkälaisia työtehtäviä oli lopetettu, ja mitä niistä voisi tuoda uudestaan työtoimintaan. (Laukkanen, 2012, s. 21–22.)

Hiltunen (2020) tarkasteli kehitysvammaisten henkilöiden osallisuuden kokemuksia työn näkökulmasta. Haastateltavat kävivät työtoiminnassa. (Hiltunen, 2020) Haastateltavien mielestä palkan saaminen oli keskeinen osa työssä käymistä. He tiesivät, paljonko työosuusraha on, mutta kaikki haastateltavat eivät käsittäneet työosuusrahan arvoa. Haastateltavat kokivat käyvänsä työssä. Työosuusrahan määrä kuitenkin turhautti, sillä haastatteluista tuli esille, että varaa esimerkiksi uusiin vaatteisiin ei ollut. Yksi haastateltava luonnehti toimintakeskuksissa tehtävää työtä ”orjatyöksi”, erityisesti kun toimintaa järjestetään vammaispalvelulain nojalla päivätoimintana, josta ei saa korvausta. Hiltunen pohtii myös työosuusrahan merkitystä kulutusyhteiskunta osallisuuteen. Rahan avulla pystyy osallistumaan erilaisiin vapaa-ajan viettotapoihin, tai kuluttaa tuotteita, jotka maksavat enemmän. Työosuusraha ja kansaneläke eivät aina riitä kulutusyhteiskuntaan osallistumiseen. (Hiltunen, 2020, s. 42–45.)

Tuttuus, yhteisö ja työkaverit motivoivat henkilöitä osallistumaan työtoimintaan. Osalla ei ollut haaveita palkkatyöstä, vaan he olivat tyytyväisiä työtoimintaan

erityisesti yhteenkuuluvuuden takia. Työtoiminnassa muodostui ystävyyssuhteita, jotka kuuluivat myös osan vapaa-aikaan. Työkaverin auttaminen ja neuvominen koettiin mielekkääksi. Haastatteluissa ei tullut esiin yksinäisyyden kokemuksia. (Hiltunen, 2020, s. 46–47.)

Työ koettiin myös hyvänä arjen rytmittäjänä; yksi haastateltava kuvasi työttömyyttä ja kotiin jäämistä lahoamiseksi. Samainen haastateltava kertoi myös, että kotona tulee nälkä, koska ei ole rahaa mennä kauppaan. Haastatteluissa kotiin jäämistä kuvattiin ikävänä, ja työtoiminta koettiin pienestä työosuudesta huolimatta hyväksi vaihtoehdoksi kotiin jäämisen sijaan. Iäkkäämmät osallistujat pohtivat työtoiminnasta eläkkeelle jääntiä. He eivät olleet halukkaita jäämään pois työtoiminnasta, ja pohtivat miten aika kuluu eläkkeellä. (Hiltunen, 2020, s. 47–49.)

Työtoiminnasta oli opittu erilaisia taitoja, jotka tukivat henkilöiden omaa elämää ja osallisuutta. Tällaisia taitoja ovat esimerkiksi itsenäisesti julkisilla kulkuvälineillä liikkuminen, arkielämän taidot ja vuorovaikutustaidot. (Hiltunen, 2020, s. 50–51.) Haastateltavilla oli kokemuksia siitä, että esimerkiksi avotyön valinnassa tai koulutuksen valinnassa heille oli määrätty paikka, johon he menevät, ja he eivät ole voineet itse valita paikkaa. Tässä suhteessa henkilöiden osallisuus oli vähäistä. Myös ammatillista koulutusta, jonka osa oli suorittanut, ei hyödynnetty tarkoituksenmukaisesti, vaan henkilöt ohjattiin koulutuksesta työtoimintaan. Omia työtehtäviään henkilöt eivät halunneet vaihtaa, tai he eivät olleet ajatelleet asiaa. Työtoiminnan tehtäviä pystyi kuitenkin vaihtamaan. (Hiltunen, 2020, s. 51–55.)

5 TOTEUTTAMINEN

Toteutin tutkimuksen aineistonkeruun syksyllä 2020. Tutkimukseni on laadullinen tutkimus. Käytin menetelminä avointa haastattelua ja unelmakarttoja. Kirjoitin haastatteluista ja haastattelupäivistä muistiinpanot. En nauhoittanut haastatteluja kohderyhmän haavoittuvan aseman vuoksi.

5.1 Tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli saada tietoa työtoiminnassa olevien kehitysvammaisten henkilöiden kokemuksista työtoiminnasta ja tietoa siitä, miten työtoimintaa heidän näkökulmastaan voisi kehittää. Tutkimuskysymykset ovat:

1. millainen on asiakkaiden näkemys ja kokemus työtoiminnasta?
2. minkälaisia kehittämisehdotuksia heillä on toimintaan liittyen?

5.2 Tutkimusmenetelmät

Laadullinen tutkimus on tutkimusote, jolla voidaan tutkia ilmiötä syvällisesti (Kananen, 2015, 70–71). Laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelminä voivat olla haastattelut, havainnointi, kyselyt, sekä erilaiset dokumentit (Kananen, 2015, 131). Haastatteluilla voidaan tutkia esimerkiksi mielipiteitä. Sen vahvuutena on käytettävyys tilanteissa, joissa ilmiöstä ei tiedetä riittävästi. (Kananen, 2015, 149.)

Tein avoimia haastatteluja. Avoin haastattelu on keskustelunomaista, ja se ei perustu tiukkoihin sääntöihin. Sen avulla voi luoda luontevan keskustelun. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006a.) Avoin haastattelu tuottaa syvällistä tietoa, ja se vaatii haastattelijalta kykyä kuunnella ja keskustella. Sitä voi verrata normaaliin ihmisten välillä käytävään keskusteluun. Keskustelu kulkee usein haastateltavan ja tilannetekijöiden ehdoilla. Haastateltava saa kertoa kokemuksestaan avoimesti. Haastattelija voi kuitenkin esittää tarkentavia kysymyksiä ja

ohjata haastattelua tutkimuskysymysten ja tutkimukselle keskeisten aiheiden pariin. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006a.)

Unelmakartta-menetelmällä kartoitetaan ideoita ja unelmia. Teemat vaihtelevat paljon. Karttaa voi toteuttaa monesta näkökulmasta, esimerkiksi elämäntarinan, pelkojen tai tulevaisuuden unelmien aiheilla. Kartan käytössä on tarkoitus selvittää erilaisia teemaan liittyviä asioita ja edistää muutosta unelmiin tai muuhun teemaan liittyen. Kartta tekee asioita ja ajatuksia näkyväksi tekijälle itselleen ja myös muille. (Verner, i.a. -e.)

Haastattelun toteutuksessa käytin puhetapana selkokieltä. Selkokieltä käyttäessä oma puhe mukautetaan keskustelukumppanin mukaan. Yleensä selkokieltä käytetään keskusteltaessa kahden viestintätaitoiltaan erilaisen ihmisen välillä. (Kartio, 2010, 8.) Vuorovaikutuksessa voi myös käyttää sanatonta viestintää, piirtämistä, viittomista tai valmiita kuvia (Kartio, 2010, s. 8). Vuorovaikutuksessa luodaan yhteisymmärrystä asioista (Kartio, 2010, s. 9).

Selkokieltä käyttäessä on tärkeä pilkkoa monimutkainen ilmiö osiin, esittää asiat lyhyesti ja järjestyksessä ja puhua toiselle ikätason vaatimalla tavalla. Abstrakteista asioista keskustellessa on varmistettava toisen ymmärrys, sekä tärkeää tehdä tarkentavia kysymyksiä. Myös lauserakenteet ja sanavalinnat ovat tärkeitä; on käytettävä arkipäiväisiä käsitteitä ja tarvittaessa selitettävä niitä. (Kartio, 2010, s. 12–21.)

5.3 Haastattelun toteuttaminen kohderyhmälle

Kohderymänä oli Uudellamaalla sijaitsevaan kehitysvammalain mukaiseen työtoimintaan osallistuneet. Työtoimintaan osallistumisen ehtona ei ole kehitysvammadiagnoosi. Haastateltavia oli yhdeksän. En ole tietoinen kenenkään osallistuneen diagnoosista. Haastateltavat olivat aikuisia.

Kaisa Launonen kuvaa artikkelissa ”Kehitysvammaisuuteen liittyviä kielen ja kommunikoinnin piirteitä” kehitysvammaisten kielellisiä taitoja ja kommunikatiivikykyä ja haasteita. Lievästi kehitysvammaiset jäsentävät hyvin maailmaa,

oppivat keskustelemaan vastavuoroisesti, sekä toimimaan omatoimisesti. Käsitteellisten (abstraktien) asioiden ymmärtäminen voi olla haaste ja lievästi kehitysvammaisella voi olla muuta kommunikoinnin ongelmaa, kuten kielen erityisvaikeuksia. Lievästi kehitysvammaisen elämänpiiri voi olla myös suppea, ja hänellä voi olla vähemmän kokemuksia erilaisista asioista, joka voi vaikuttaa hänen kommunikointiinsa. (Launonen, 2011, s. 157–158.)

Kuva 1. Esimerkki kuva unelmakartasta

Unelmakarttojen teema on ”unelmien työtoiminta”. Karttaan rakennettiin kuvien ja tekstin avulla kuvausta hyvästä työtoiminnasta. Unelmakarttamenetelmää varten tarvitaan pahvia, tusseja, kyniä, papereita ja kuvia. Kuvat hankin Papunetistä, joka on Kehitysvammaliiton ylläpitämä kommunikaatiokeinoja edistävä sivusto. Unelmakartta tahditti tutkimusta, toi syvyyttä tutkimukseen ja piti yllä haastattelujen struktuuria. Unelmakartoista haastateltavat saivat muiston itselleen. Haastattelussa käsitelimme myös kuvien teemoja.

5.4 Aineiston analyysi

Analyysissa käytin aineistolähtöistä analyysia, jossa tehdään yksittäisiä tuloksista havaintoja ja niistä muodostetaan yleisempiä tutkimustuloksia. Induktiivinen, eli aineistolähtöinen analyysi, ei yleensä koskaan ole puhtaasti aineistolähtöistä analyysia, vaan tutkijan omat ajatukset ja tieto tutkittavasta asiasta voi vaikuttaa tulosten muodostumiseen. Aineistolähtöinen analyysi lähtökohdiltaan kuitenkin eroaa teorialähtöisestä analyysista siten, että valmista teoriaa tai mallia, jota sovelletaan aineistoon, ei ole. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006b.) Aineiston analyysissa käytin löyhästi teemahaastattelujen analyysimenetelmiä. Teemahaastattelun menetelmään kuuluu aineiston lukeminen, luokittelu teemoihin ja aineiston kuvailu (Hirsjärvi & Hurme, 2015).

Hirsjärvi ja Hurme (2015) kirjoittavat, että raportit voivat laadullisessa tutkimuksessa olla liian pitkiä (Hirsjärvi & Hurme, 2015, 146). Tarkoitukseni raportoinnissa oli kuvata aineisto ytimekkäästi ja mahdollisimman tiiviisti, jotta raportista tulisi selkeä ja jotta keskeisimmät havainnot aineistosta tulevat esille, ja yksittäiset tai harvaan mainitut asiat eivät ylikorostu tuloksissa.

Aineistonani olivat haastatteluista tehdyt muistiinpanot. Muistiinpanot olivat ranskalaisilla viivoilla tehtyjä merkintöjä keskusteluista. Tein myös muistiinpanot päivän kulusta itselleni, ja hyödynsin muistiinpanoja myös luotettavuuden ja eettisyyden arvioinnissa. Unelmakartat eivät olleet aineistonani, mutta ne tukivat haastatteluiden kulkua rytmittämällä haastatteluita, sekä tuomalla aiheita haastatteluihin.

Aineiston luokittelussa luin muutamaan kertaan aineiston. Tämän jälkeen luokittelin aineiston teemojen mukaan erilliseen suojattuun tiedostoon. Karsin tunnistettavia vastauksia tai muuten aiheisiin liittymättömiä vastauksia pois ja kirjoitin aineiston teemoihin vielä toistamiseen erilliseen tiedostoon. Teemoina olivat: Yleinen kokemus työtoiminnasta, kokemus ohjauksesta ja tuesta, kokemus työskentelyolosuhteista, sekä kokemus työtoiminnan sisällöistä.

Aineiston luokittelun ja lukemisen jälkeen kirjoitin aineiston selkeiksi kokonaisuuksiksi, joista muodostuivat tulokset. Analysointi vaiheen jälkeen tein tulkintaa eli selitin tutkimuksen tuloksen (Pusa, 2020, s. 424). Aineiston ja sen analyysiin laaditaan synteesejä (kokonaiskuva aineistosta). Synteesien avulla on mahdollista muodostaa johtopäätökset. (Koski, 2020, s. 470.)

Aineiston kuvailussa voi käyttää tarkkaa kuvausta tai heikkoa kuvausta. Heikkossa kuvailussa tulosten kirjoittamisessa pitäydytään faktatiedoissa, eikä kuvailla tarkkaan kaikkea aineistoa. (Hirsjärvi & Hurme, 2015, 145). Käytin tulosten muodostamisessa heikkoa kuvausta osin aineiston suppeuden ja osin anonymiteetin säilyttämisen turvaamiseksi.

6 TULOKSET

Tulos luvussa kuvaan keskeisimmät tulokset. Luokittelin aineiston seuraaviin osioihin; Yleinen kokemus työtoiminnasta, kokemus tuesta ja ohjauksesta, kokemus työskentelyolosuhteista, ja kokemus työtoiminnan sisällöistä.

5.5 Yleinen kokemus toiminnasta

Haastateltavat kuvailivat työtoimintaa myönteisillä adjektiiveilla, sekä työtoimintaan oli osasta mukava tulla. Haastateltavat kertoivat olevansa motivoituneita työhönsä. Kuitenkin he kokivat myös, että jotkin työtehtävät eivät olleet mieluisia, sekä työympäristössä he kokivat joitakin haasteita.

Työosuusrahan arvo ei ollut kaikille selvä. Työosuusrahasta he toivoivat lisätietoa, ja toisaalta haastatteluissa he kertoivat myös, että työosuusraha oli myös merkityksetön. Työosuusrahan korotusta toivottiin ja työosuusrahan tilalle toivottiin myös palkintoa. Haastateltavat toivoivat työosuusrahan arvon selittämistä, eli esimerkiksi, että työntekijät kertoisivat, minkälaisia asioita sillä voi ostaa.

5.6 Ohjaus ja tuki

Ohjauksesta ja tuesta haastateltavat kertoivat enimmäkseen myönteisiä asioita. He kokivat saavansa riittävästi kannustavaa palautetta. Ohjaajat koettiin luotettaviksi, ja heille pystyttiin puhumaan työasioista, sekä henkilökohtaista elämää koskevista asioista.

Toiveena oli, että toimintaan voisi vaikuttaa enemmän. Haastateltavat kokivat ohjaajien päätösvallan hyvänä, mutta haastatteluissa toivottiin myös, että ohjaajat osallistaisivat haastateltavia enemmän päätöksentekoon, esimerkiksi työtehtäviin ja työhyvinvointitoimintaan liittyvissä asioissa. Haastateltavat toivoivat myös mielipiteiden kuulemista enemmän, mutta haastateltavat kokivat myös, että heillä on mahdollisuuksia vaikuttaa toiminnassa. Ohjaajat ehdottavat erilaisia työtehtäviä ja -toimintoja, ja antavan erilaisia vaihtoehtoja esimerkiksi työtehtävistä. Haastatteluissa tuli esille toiveita kiinnittymisestä vahvemmin

työelämään ja opiskeluun. Tähän toivottiin ohjausta. Haastateltavat toivoivat työpaikkoihin tutustumista, sekä ohjausta työpaikkojen hakuun.

5.7 Työskentelyolosuhteet

Työskentelyolosuhteista keskustelimme haastateltavien kanssa erityisesti työilmapiiriin, työrauhan, työympäristön, työturvallisuuden, työympäristön sijainnin, työpaineiden, sekä työajan ja -taukojen näkökulmasta. Työkeikoille julkisilla kulkuneuvoilla kulkemisesta haastateltavat kertoivat myönteisiä asioita, sekä ilmaisivat toiveita, että julkisia kulkuneuvoja käytettäisiin työtoiminnassa enemmän.

Työilmapiiristä oli hyviä kokemuksia. Työkaverit koettiin merkityksellisiksi. Heidän kanssaan työskentely toi voimaantumisen kokemuksia useimmille. Myös toiveita vapaa-ajan viettämisestä työkavereiden kanssa oli. Haastateltavat kertoivat myös kielteisistä kokemuksista, mutta vähemmän kuin myönteisestä työilmapiiristä. Ryhmähenki koettiin hyvänä, ja kiusaamista ei oltu havaittu. Riitoja kerrottiin olleen. Ne koettiin negatiivisena ilmiönä.

Haastateltavat kertoivat, että on tärkeää, että sääntöjä noudatetaan. Tärkeäksi koettiin luotettavuus ja ennakoitavuus, sekä mahdollisuuden työskennellä rauhassa. Käytännön asioiden järjestys koettiin tärkeäksi, kuten esimerkiksi henkilökohtaisten tavaroiden ja vaatteiden nimikointi.

Työrauhasta haastatteluissa ilmeni monenlaisia näkemyksiä. Ongelmallisiksi ilmeni melu ja työtehtävien ohjeistuksen aikana puhuminen, sekä taukotiloissa vallitseva levottomuus. Työtehtävien aikana osa haastateltavista koki työrauhan olevan parempi. Musiikki koettiin ristiriitaisesti. Musiikki koettiin häiritseväksi ja rentouttavaksi. Puhelimen käyttö mainittiin häiritseväksi. Joihinkin haastateltaviin häiriötekijät eivät vaikuttaneet häiritsevästi tai he eivät kiinnittäneet niihin huomiota. Haastatteluissa pohdimme esimerkiksi hiljaisen taukotilan osoittamista työtoimintaan ja erilaisten rentoutumisen keinojen hyödyntämistä työtoiminnassa. Toiveina olivat myös rauhalliset työtehtävät.

Työympäristö koettiin pääsääntöisesti hyvänä. Työtoiminnan tiloista toivottiin viemärin hajun poistamista. Työtoiminnan ruokailusta oli hyviä ja huonoja kokemuksia. Työergonomian ja työskentelyasennot haastateltavat kokivat hyvänä. Työturvallisuuteen toivottiin uusien taitojen oppimista, sekä suojainten käyttöä. Työpaineita oli ollut muutamilla haastateltavilla. Työpäivän rakenne oli toisinaan hankala hahmottaa ja joskus työasiat pyörivät vapaa-ajalla mielessä. Työpäivän aikaiset tauot koettiin sopivan mittaisiksi. Tauoilla juttelu koettiin hyvänä, mutta liiallinen meteli myös häiritsevänä.

5.8 Työtoiminnan sisältö

Haastateltavat kokivat työtehtävät suurimmaksi osaksi myönteisesti. Yhteistyötä työtoiminnassa olevien kavereiden kanssa osa halusi tehdä enemmän. Myös itsenäisiä työtehtäviä toivottiin. Työssä oli myös haasteita, ja jotkin työtehtävät olivat vähemmän mieluisia kuin toiset. Työtehtävien vaihtuvuus oli haastateltavien mielestä hyvä asia.

Haastateltavat toivoivat myös erilaisten taitojen kehittämistä, kuten erilaisiin taitoihin liittyvää toimintaa sekä työ- ja arkielämään liittyvien taitojen opettelua. Työelämätaidoista erityisesti ravitsemisalalan taitojen kehittämistä toivottiin. Myös kauppa-, kahvila-, ja kirjastotyöt, sekä tietyt siivouskeikat olivat toivottuja. Haastateltavat toivoivat, että ohjaajat ehdottavat uusia työtehtäviä. Uudet kokemukset kiinnostivat ylipäättään. Kaikenlaisten taitojen oppiminen kiinnosti osallistujia. Uuden oppimisen haastateltavat kokivat mielekkääksi. Monessa haastattelussa erityisesti uutisten läpikäynti koettiin kiinnostavana ja tärkeänä asiana.

Työhyvinvointitoimintaan haastateltavat toivoivat erilaisia asioita, erityisesti kulttuuritoimintaa, ulkoilua ja erilaisia liikuntalajeja, sekä toimintaa eläinten kanssa. Kulttuuritoiminnasta erityisesti musiikkiin liittyvät asiat kiinnostivat. Liikunta jakoi mielipiteitä; jokaisella oli omia toiveita eri liikuntalajeista. Myös ajanvietto työkavereiden kanssa koettiin tärkeänä.

Työhyvinvointitoiminnan sisältöjä haastateltavien oli hankala keksiä. Ohjaajien ideat ja erilaisten toimintojen ehdotukset haastateltavat kokivat hyvänä.

Keskeinen työhyvinvointitoimintaan vaikuttava asia on vuoden aikana ollut koronaepidemia, ja haastateltavat kertoivat toivovansa työhyvinvointitoimintaa, jota oli ollut ennen epidemiaa. Kuvista löytyi erilaisia teemoja työhyvinvointitoimintaan, kuten merirosvoteema, erilaiset pelit, aarteen etsintä sekä legopalikat. Myös päivätoiminnan tapahtumiin osallistuminen koettiin hyvänä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli saada tietoa työtoiminnassa olevien kehitysvammaisten henkilöiden kokemuksista työtoiminnasta ja tietoa siitä, miten työtoimintaa heidän näkökulmastaan voisi kehittää. Opinnäytetyöni tavoiteltu vaikutus oli löytää tietoa, jonka pohjalta työtoimintaa voi kehittää. Tutkimuskysymykset ovat: millainen on asiakkaiden näkemys ja kokemus työtoiminnasta, sekä minkälaisia kehittämissuhteita heillä on toimintaan liittyen.

Haastatteluista ilmeni monipuolisia näkemyksiä työtoiminnasta ja sen osa-alueista. Työtoiminta koettiin pääasiallisesti myönteisesti. Esimerkiksi ohjaukseen ja työilmapiiriin oltiin tyytyväisiä. Kehittämissuhteita kuitenkin löytyi lähes kaikkiin osa-alueisiin, kuten työrauhaan, työelämään pääsemiseen ja uusien taitojen opetteluun. Kehittämissuhteet ovat varsin pienillä teoilla toteutettavissa.

Omasta tutkimuksestani yhtymäkohtia muihin tutkimuksiin löytyy erityisesti ohjauksen, vaikutusmahdollisuuksien, työtoiminnan mielekkyyden, työtehtävien vaihtelevuuden, työosuusrahan ja työyhteisön näkökulmista. Räisänen ja Salon (2016) todettiin, että työtoimintaan osallistuneet kokivat ohjauksen hyvänä, vaikutusmahdollisuudet vähäisinä, mutta työtoiminnan kokonaisuudessaan mielekkäänä (Räisänen ja Salo, 2016). Myös omissa tuloksissani ilmeni, että työtoiminta koettiin mielekkääksi, ja työtoimintaan liittyvät sisällöt olivat mielekkäitä. Ohjauksen ja vaikutusmahdollisuuksien suhteen tulokseni olivat moniulotteisia. Ohjaajien antama tuki koettiin hyvänä, ja myös vaikutusmahdollisuuksista esimerkiksi työtehtävien valintaan kerrottiin. Vaikutusmahdollisuuksia toivottiin myös lisää. Tuloksissani kuvattiin, että erilaisia sisältöjä työtoimintaan oli hankala keksiä, mutta kuulluksi tulemistä toivottiin enemmän.

Laukkasen (2012) opinnäytetyön haastatteluissa kävi ilmi, että haastateltavat kokivat työtehtävän vaihtelun riittämättömäksi ja työtoimintaan toivottiin monipuolisuutta (Laukkanen, 2012). Omissa tuloksissani työtehtävien vaihtelu koettiin hyvänä ja työtoiminta pääsääntöisesti monipuolisena. Monipuolisuutta haastatteluissani toivottiin uusien kokemusten muodossa. Syynä siihen, miksi

omissa tuloksissani työtoiminnan monipuolisuuteen oltiin enimmäkseen tyytyväisiä, voi olla kasvukeskusten monipuolisemmat mahdollisuudet kehittää työtoimintaa verrattuna pienempiin kuntiin, ja tämä voi vaikuttaa esimerkiksi työtoiminnan monipuolisuuteen.

Hiltusen (2020) Pro gradu -tutkielmassa todettiin työosuusrahasta, että sen merkitys oli suuri. Osallistuneet tiesivät työosuusrahan määrän, ja osa ymmärsi korvauksen arvon. Työosuusrahaa pidettiin pienenä. Vammaispalvelujen päivätoimintaa, josta ei makseta ollenkaan korvausta, luonnehdittiin orjatyöksi (Hiltunen, 2020). Opinnäytetyöni aineistossa työosuusrahasta ajateltiin ristiriitaisesti; sen korottamista toivottiin, mutta osa haastateltavista koki sen merkityksettömänä. Keskeinen seikka oli, onko työosuusrahan arvo ymmärretty. Haastatteluissani osa toivoi, että työosuusrahan määrä selitettäisiin.

Hiltusen haastatteluissa kerrottiin, että työtoiminnassa oli opittu uusia taitoja, jotka hyödyttivät omassakin elämässä (Hiltunen 2020). Myös omassa aineistossani erilaisten asioiden oppimista toivottiin ja uudet kokemukset ja työelämään tutustuminen koettiin merkityksellisenä.

Kehitysvamma-alan neuvottelukunnan laatukriteereissä mainitaan *tuki valintojen ja suunnitelmien tekemiseen, opintoihin pääsemiseen ja ammatillisiin opintoihin ja työhön pääsemiseksi, tuki lähiyhteisöihin liittymiseen, terveyteen ja hyvinvointiin, itseilmaisuun ja luovuuteen, sekä merkityksellisissä sosiaalisissa rooleissa toimimiseen*. (Kehitysvamma-alan neuvottelukunta, i.a.) Nämä olivat keskeiset osa-alueet omiin tuloksiini peilaten.

Työtoiminnassa *tuki valintojen ja suunnitelmien tekemiseen, opintoihin pääsemiseen ja ammatillisiin opintoihin ja työhön pääsemiseen* ovat keskeisiä kehityskohteita haastattelujen tulosten perusteella. Monet toivoivat lisää vaikutusmahdollisuuksia, ja tukea erilaisten valintojen tekoon työtoiminnassa. Toisaalta haastatteluissa myös ilmeni, että työtoiminnassa voi vaikuttaa esimerkiksi työtehtävien valintatilanteessa. Opintoihin ja erityisesti työhön pääsemiseen toivottiin tukea. Tähän voi vaikuttaa esimerkiksi työtoiminnan ja työelämän yhteistyön lisäämisellä, yksilöllisellä tuella ja uusien taitojen opettelulla.

Tuki lähiyhteisöihin liittymiseen, terveyteen ja hyvinvointiin, itseilmaisuuun ja luovuuteen, sekä merkityksellisissä sosiaalisissa rooleissa toimimiseen onnistui työtoiminnassa. Haastateltavat kertoivat olevansa suurimmaksi osaksi tyytyväisiä sosiaalisiin suhteisiin työtoiminnassa, kuten ilmapiiriin ja työkavereiden kanssa työskentelyyn. Vaikka edellä mainitsin, että valintojen ja suunnitelmien tekemisessä oli haasteita, niin toisaalta työtoiminnassa kyettiin myös ehdottamaan erilaista tekemistä ja työtoiminnan ohjaajat kysyivät osallistujilta heidän mielipiteitään erilaisista työhyvinvointitoiminnan aktiviteeteista. Työhyvinvointitoiminta voi olla merkittävä hyvinvointia edistävä tekijä, ja ohjaajien antama tuki, kannustus ja ohjaus koettiin hyvänä.

7 POHDINTA

Tässä luvussa käsittelen opinnäytetyöni luotettavuutta, eettisyyttä ja ammatillista kasvuani. Lopussa käsittelen myös aiheita jatkotutkimukseksi.

7.1 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voi pohtia refleктоimalla tutkimuksen toteutusta ja aineistoa. Myös tutkimuksen kriittinen tarkastelu on aiheellista. Laadulliseen tutkimukseen kuitenkin kuuluu myös se, että toinen tutkija voi saada aiheesta ja tutkimuskysymyksistä muodostettua toisenlaisen aineiston. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006c.)

Opinnäytetyöni tavoitteena oli saada tietoa kehitysvammaisilta työtoimintaan osallistuneilta siitä, minkälainen on hyvä työtoiminta ja mitä kehittämisehdotuksia heillä on työtoiminnan kehittämiseksi. Haastattelujen tuloksista löytyi hyvin kehittämisehdotuksia ja kokemuksia työtoiminnasta ylipäättään. Varsinaista näkemystä siitä, minkälainen on hyvä työtoiminta, en saanut. Haastatteluissa kävimme läpi työtoimintaa sellaisena mikä se on, mitä hyvää työtoiminnassa on ja mitä työtoiminnassa tulisi kehittää. Haastatteluihin osallistui pieni määrä ihmisiä, ja tutkimuksen tulokset voisivat olla hyvin erilaisia, jos useampi olisi osallistunut. Näin ollen tutkimuksen tuloksia ei voi yleistää, mutta tuloksia voi hyödyntää työtoiminnan käytäntöjen kehittämisessä. En nauhoittanut haastatteluja kohderyhmän haavoittuvan aseman vuoksi. Haastattelut nauhoittamalla aineisto ja tulokset olisivat voineet olla monipuolisempia.

Laadullisen tutkimuksen tulosten luotettavuuden arvioinnissa voi pohtia, ovatko tulokset ja tutkimuksen toteutus uskottavia. Luotettavuutta voi pohtia tulosten yleistettävyyden kannalta, kuten pohtimalla, pystyykö tutkimuksen tuloksia siirtämään muihin tilanteisiin. (Jyväskylän yliopisto, i.a.) Johtopäätöksissä peilasin haastattelujen tuloksia muihin tutkimuksiin, ja monessa suhteessa samanlaisia teemoja ja näkemyksiä oli tullut esille myös muissa opinnäytetöissä.

Avoimen haastattelun vahvuus on sen rentoudessa ja aitoudessa. Valitsin tämän haastattelumenetelmän sen takia, että haastattelun voi toteuttaa tilanteen ja haastateltavan ehdoilla. Se sopi tälle kohderyhmälle, sillä haastattelun jäykät rakenteet voivat tehdä haastattelun kulusta epäluonnollisen ja hankalan kohderyhmälle. Hyödynsin unelmakartan tekoa haastattelujen toteutuksessa. Unelmakartta toimi työssäni toiminnallisena tapana hankkia tietoa, mutta sen merkitys oli myös haastattelun sujuvoittamisessa.

Haastatteluissa keskusteltiin selkeistä teemoista. Haastattelut perustuivat löyhästi hahmottelemiini kysymyksiin, mutta suurin osa haastatteluista oli vapaata keskustelua. Kysymykset saattoivat olla haastateltaville haastavia ymmärtää, ja kysyin niitä uudestaan tarpeen mukaan eri tavoin. Esitin myös erilaisia vastausvaihtoehtoja, mikäli haastateltavan oli hankala vastata. Vaikka vaihtoehtojen antaminen on voinut olla johdattelevaa haastateltavalle, he kuitenkin vastasivat myös kieltävästi ehdotuksiini. Joka haastattelun lopuksi kysyin, onko haastateltavalla jotain lisättävää. Osa haastateltavista kertoi paljonkin omia toiveitaan ja mielipiteitään spontaanisti.

Tuloksissa yleistän vastaukset, jotta haastateltavien anonymiteetti säilyy. Tunnistettavat vastaukset olen jättänyt pois. Haastatteluissa oli ristiriitaisuuksia ja vastakkaisia toiveita. Tämä vaikeutti tulosten muodostamista ja tuloksista on haastava löytää kaikkia osallistuneita palvelevia kehittämisideoita. Tulosten soveltamisessa työtoiminnan kehittämiseen on mahdollista käyttää harkintaa. Esimerkiksi kaikkien työtoimintaan osallistuvien tai haastateltavien ei tarvitse esimerkiksi hakeutua työelämään, jos he eivät niin halua.

Kuvakortit, joita käytettiin unelmakarttojen tekoon, tukivat myös keskustelua, sillä kuvista keskustellessa haastateltava kertoi spontaanisti mielipiteitään. Kuvien avulla haastateltavat löysivät kehityskohteita. Ne helpottivat myös keskustelua, sillä kuvan avulla kysymyksiä pystyi selventämään.

Haastattelun haasteena oli se, että minulla ei ole ollut riittävästi aikaa luoda luottamusta haastateltavaan siten, että he kertoisivat asioita täydellä luottamuksella. Luottamuksellisen kontaktin saaminen vie aikaa. Luottamusta olisi

edistänyt toimintaan osallistuminen. Haastateltavat eivät esimerkiksi kertoneet kiusaamiskokemuksistaan. Voi olla, että kiusaamista ei ole työtoiminnassa ollut. On myös mahdollista, että haastateltavat eivät kertoneet kokemuksistaan.

7.2 Tutkimuksen eettisyys

Pohdin tutkimuksen eettisyyttä esitettyjen keskeisten periaatteiden pohjalta sekä erityisesti anonymiteetin näkökulmasta. Keskeiset asiat opinnäytetyöni eettisyyden kannalta ovat muun muassa anonymiteetti, plagiointi ja tietojen käsittely (Näreaho, Kettunen, Kärki & Päällysaho, 2020).

Ennen tutkimuksen aloitusta hain tutkimuslupaa. Tutkimusluvan saamisessa voi kestää jonkin aikaa. Tutkimuslupia hakiessa tarvitaan ainakin tutkimussuunnitelma, sekä muita liitteitä, kuten haastateltaville jaettavat lomakkeet. (Gothoni, 2016.) Tutkimuslupa hakemukseen liitin tutkimussuunnitelman, tutkimusrekisteriotteen, eettisen arvioinnin, sekä tutkimuksen tiedotteen ja haastattelurungon. Päätin osallistujien anonymiteetin suojaamiseksi pitää opinnäytetyön paikan salassa. Tähän syynä kehitysvammaisten henkilöiden tutkittavien tiiviit sosiaaliset kontaktit, sekä heidän yksityisyytensä turvaaminen.

Tutkimuksissa yleensä kerätään tiettyjä henkilötietoja tutkimuksen käytännöllisten puolien toteuttamiseksi, kuten jatkotutkimusten toteuttamisen takia joissain tutkimuksissa voidaan säilyttää osallistujan henkilötietoja ja osoitetietoja. Tutkimuksen julkaisussa henkilötiedot jätetään yleensä pois. Tutkittavan voi kuitenkin tunnistaa yksityiskohtaisista tiedoista. Esimerkiksi lähipiiri voi tunnistaa tutkittavan tällä tavoin. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006d.) Pohdin hyvin tarkkaan tulosten muodostamisessa, miten ilmaista asiat. Keräsin suostumuslomakkeisiin vain tarvittavat henkilötiedot ja hävitin ne tietoturvallisesti. Muistiinpanoihin koodasin henkilön siten, että muistiinpanoissa ei lukenut kenenkään nimeä.

Tuloksia esittelin yleisellä tasolla, riippumatta siitä, kuinka moni oli niin vastannut. Anonymiteetin suojaamisessa on otettava huomioon, että henkilö voi olla tunnistettavissa aineistosta myös ilman henkilötietoja (Tietosuojia, i.a.). En

myöskään kuvannut raporttiin tarkempia tietoja kohderyhmästä (esimerkiksi ikä tai sukupuoli).

Haastateltaville kerrottiin osallistumisen perumisen olevan mahdollista. Tutkimuksen tiedote, tutkimusrekisteriseloste ja suostumuslomake käytiin läpi yhdessä haastateltavien kanssa ja he saivat tiedotteet mukaansa. Suostumuksen pyysin suoraan haastatteluun osallistuneilta.

Tutkimukseen liittyvä aineisto tulee säilyttää tietoturvallisesti, ja ne tulee hävittää tietoturvallisesti. (Gothoni, 2016) Suostumuslomakkeita säilytin lukollisessa kaapissa ja hävitin ne 2.12.2020 tietoturvallisesti tietoturvaroskakoriin. Aineistoa säilytin tietokoneella salasanalla suojatussa tiedostossa, ja tietokoneessani oli salasana kirjautumiseen. Aineiston hävitän opinnäytetyön valmistuessa. Aineistoa kerätessäni en nauhoittanut haastatteluja, vaan kirjoitin haastatteluista lyhyet muistiinpanot salasanalla suojattuun tiedostoon.

Teoriaosuuden tekemisessä perehdyin monipuolisesti erilaisiin tutkimuksiin, lainsäädäntöön, kirjallisuuteen, sekä ohjeistuksiin. Teoriaosuudessa tein suoran lainauksen Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunnan (KVANK) asettamista laatukriteereistä työtoimintaan. Pyysin tähän lupaa KVANK:lta.

Tutkimusvilpiksi määritellään sepittäminen, havaintojen vääristely, plagiointi ja anastaminen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, i.a.). Tutkimustuloksien muodostamisessa käytin haastattelujen muistiinpanoja, enkä lisännyt mitään niihin liittymätöntä tuloksiin. Tutkimuksen tulokseni eivät ole yleistettäviä siinä mielessä, että niitä voisi soveltaa kaikkiin työtoimintaan osallistuneisiin Työssäni en plagioinut käyttämiäni lähteitä, eli en kopioinut kenenkään tekstiä ja ilmaissut sen olevan omaa tekstiäni. Tietojen tiivistäminen ja kirjoittaminen selkeällä suomen kielellä oli haastavaa, kuten esimerkiksi lain ilmaiseminen siten, että tieto on paikkansa pitävää. Muiden tekemiä tutkimuksia hyödynsin lähdeaineistona.

Osallistavassa ja tutkivassa kehittämisessä keskiössä on työelämän kanssa tehtävä yhteistyö. Tutkimuksentekoa toteutetaan käytännönläheisesti ja soveltavasti, sekä työelämän tarpeista lähtien. Tutkimuksella on tarkoitus etsiä

vastauksia työelämän kysymyksiin. Tutkimuksen arvot ovat Diakin arvoista lähteviä. Tutkimuksen toteuttamisessa olennaista on lähimmäisenrakkaus, sosiaalinen oikeudenmukaisuus, avoin vuorovaikutus, sekä laadukas toiminta. (Gothóni, Kolkka, Hyväri & Vuokila-Oikkonen, 2016)

Työssäni toteutui erityisesti avoin vuorovaikutus ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Tutkimukseni toteutin tiiviissä yhteistyössä työelämätahon kanssa. Kävin yhteistyötahon kanssa keskusteluja koko prosessin läpi. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus toteutuu haastatteluissa; haastatteluissa kohtelin haastateltavia kunnioituksella, ja tuin heidän osallisuuttaan koko haastattelun ajan esimerkiksi vaihtoehtoja tarjoamalla. Haastattelu oli myös suunniteltu tälle kohderyhmälle soveltuvaksi. Haastattelu voi edistää haastateltavien asiakasosallisuutta palvelussa. Diakin osallistavan ja tutkivan kehittämisen periaatteena on myös mahdollistaa työelämäyhteistyötahon asiakkaiden osallistuminen kehittämiseen (Gothóni ym, 2016).

7.3 Ammatillinen kasvu

Sosionomin tutkimukselliseksi ja kehittämistyön osaamiseksi luonnehditaan; suunnittelu, tutkimusmenetelmien soveltaminen toiminnan kehittämiseksi ja tiedon tuottaminen ja arviointi hyvinvoinnin edistämiseksi (Diakonia-ammattikorkeakoulu i.a.). Opinnäytetyön suunnittelu, sekä suunnitelman muuttaminen on opettanut joustavuutta ja pitkäjännitteisyyttä. Tutkimusmenetelmien käytöstä olen oppinut paljon. Olen perehtynyt monenlaisiin tutkimusmenetelmiin, sekä oppinut soveltamaan ja toteuttamaan tutkimusta erilaisilla menetelmillä. Opinnäytetyön teon aikana olen oppinut suhtautumaan laadullisen tutkimuksen menetelmiin joustavasti.

Työni on voinut lisätä myös kykyjäni luoda luottamuksellinen ja ammatillinen kontakti toiseen henkilöön. Koko opintojeni aikana kehittynyt vammaistyön osaaminen on ollut merkittävä hyöty opinnäytetyöni tekemisessä. Työlläni olen myös oppinut, kuinka tärkeää on tuoda kehitysvammaisten ihmisten näkemyksiä esille ja edistää heidän osallisuuttaan erilaisilla asiakasosallisuutta lisäävillä menetelmillä, kuten haastattelulla.

Tämän työn erityinen onnistuminen oli tiedon tuottaminen. Opinnäytetyöni on hyödyllinen lisä muuhun tutkimukselliseen tietoon ja sen avulla voi kehittää työtoimintaa. Kokemukseni kehitysvammaisten henkilöiden kanssa työskentelystä oli suuri voimavara tutkimuksessa. Esimerkiksi unelmakartta menetelmän hyödyntämisen keksin eräässä harjoittelussani. Olen myös varsin tyytyväinen siihen, että toteutin opinnäytetyöni tämän kohderyhmän parissa; erityisesti yliopiston ja muiden tieteellistä tutkimusta harjoittavien tahojen aineistoista oli haastava löytää kehitysvammaisista tehtyjä haastattelututkimuksia. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöistä kehitysvammaisille tehtyjä tyytyväisyyskyselyitä- ja haastatteluita löytyi enemmänkin. Tutkimukseni tuo hyvän lisän jo tehtyihin tutkimuksiin, ja se valottaa toiminnallisten menetelmien käyttöä haastattelututkimuksen teossa.

7.4 Jatkotutkimukset

Kehitysvammaisten henkilöiden haastattelututkimuksia on melko vähän. Monenlaiset aiheet voivat tuoda tärkeää lisää tutkimuksiin. Jatkotutkimuksia on hyvä tehdä myös työntekijöiden näkökulmasta, esimerkiksi tutkimalla mitkä tekijät haastavat vammaispalveluiden kehittämistä työtoiminnan tai muun vammaispalvelun työntekijöiden näkökulmasta. Myös hallinnollisten työntekijöiden ja päättäjien näkökulmaa vammaispalveluiden kehittämisessä voi tutkia.

Tutkimukseni teossa haasteena oli kohderyhmän haastattelu ja sopivan menetelmän valinta. Erilaisten toiminnallisten keinojen ja uudenlaisien haastattelumenetelmien kehittäminen ja testaaminen on hyvä jatkotutkimusaihe. Erilaisten tutkimus- ja haastattelumenetelmien kehittämistä voi hyödyntää myös muiden kohderyhmien näkemysten ja kokemusten tutkimisessa. Myös tutkimukseen osallistumiseen motivointikeinojen kehittämistä voi tutkia ja kehittää. Oma aineistoni olisi voinut olla laajempi, jos haastateltavia olisi osallistunut enemmän kuin yhdeksän henkilöä.

8 LÄHTEET

- Annala-Suojanen V. (2017). *Kehitysvammaisten kokemuksia itsemääräämisoikeudestaan. Fenomenologinen tapaustutkimus*. [Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.] Saatavilla 7.1.2020
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/53270/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201703151657.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Asuminen. (i.a.) Teoksessa *Vammaispalvelujen käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tukija-palvelut/asuminen>
- Diakonia-ammattikorkeakoulu. *Osaamisvaatimukset*. Saatavilla 22.3.2021.
<https://www.diak.fi/opiskelu/opiskelijan-polku/opintojen-suorittaminen/arviointi/osaamisvaatimukset-sosionomi/#e1c78c4d>
- Erikson S. (2008). *Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen*. Kehitysvammaliitto ry. 2008. Saatavilla 11.1.2021.
<https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kehitysvammaliiton-tutkimuksia-3.pdf>
- Erytishuolto-ohjelma ja palvelusuunnitelma. (i.a.) Teoksessa *Vammaispalvelujen käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.
<https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/asiakasprosessi/erityishuolto-ohjelma-ja-palvelusuunnitelma>
- Gothoni R. (2016). *Eettiset periaatteet tutkivassa ja kehittävässä työssä*. Teoksessa Gothóni, R., Hyväri, S., Karjalainen, A. L., Kivirinta, M., Kolkka, M., & Vuokila-Oikonen, P. (toim.) (2016). *Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas*. (Diak opetus, 2). Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla 14.1.2021.
<https://libguides.diak.fi/c.php?g=389856&p=2793510>
- Gothóni R., Kolkka M., Hyväri S., & Vuokila-Oikonen P. (2016). *Työelämälähtöinen osallistava kehittäminen*. Teoksessa Gothóni, R., Hyväri, S., Karjalainen, A. L., Kivirinta, M., Kolkka, M., & Vuokila-Oikonen, P. (toim.) (2016). *Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas*. (Diak opetus, 2). Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla 13.1.2020. <http://libguides.diak.fi/c.php?g=389856&p=2793492>

- Haarni I. (2006). *Keskeneräistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa*. STAKES - Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. *Raportteja 6/2006*. Valopaino 6. Helsinki 2006. Saatavilla 10.1.2021. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77988/R6-2006-VERKKO.pdf?sequence=1>
- Hakala H. (2018). *Vammaisuuden mediarepresentaatiot. Toiseuttavia stereotyyppioita vai progressiivisia lähestymistapoja?* [Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopisto.] Saatavilla 10.1.2021. https://blogs.helsinki.fi/stigma-ry/files/2019/06/Kandidaatintutkielma_Hakala2018.pdf
- Harkko J. (2015). *"Että nämä ihmiset joilla työpanos annettavana, sais sitä antaa. Että eivät olisi palveluiden kohde"*. *Kit-projektin toimintaympäristökartoituksen tulokset*. Kehitysvammaliitto 2015. Saatavilla 7.1.2020. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kit-projekti-toimintaymparistokartoituksen-tulokset.pdf>
- Heikkilä H. (2015). *Sosiaalisen elämän ulottuvuudet. Sosiaaliset suhteet ja -verkostot kehitysvammaisen elämässä*. [Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.] Saatavilla 10.1.2021. <https://kvps.fi/wp-content/uploads/2015/04/Sosiaalisen-el%C3%A4m%C3%A4n-ulottuvuudet-2015.pdf>
- Hiltunen U. (2020). *Työ osallisuuden mahdollistajana. Kehitysvammaisten ihmisten näkemyksiä työstä ja sen merkityksestä*. [Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.] Saatavilla 11.1.2021. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/72772/URN:NBN:fi:ju-202011246736.pdf?sequence=1>
- Hirsjärvi S. & Hurme H. (2015). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus. E-ISBN 9789524958868.
- Ihmisoikeusliitto. (i.a. – b). Saatavilla 20.4.2020. <https://ihmisoikeusliitto.fi/palkkaa-tyosta/#4>
- Ihmisoikeusliitto. (i.a. -a). *Palkkaa työstä*. Saatavilla 18.11.2019. <https://ihmisoikeusliitto.fi/palkkaa-tyosta/>

- Jyväskylän yliopisto. (i.a.) Saatavilla 22.3.2021. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/tutkimusprosessi/tutkimuksen-toteuttaminen#tutkimustulosten-luotettavuus>
- Kairi T, Nummelin T & Teittinen A. (2010). *TYÖTOIMINNANKÄYTÄNTÖ JA KOKEMUS - Kriittisiä arvioita kehitysvammaisille ja mielenterveyskuntoutujille järjestettävästä työtoiminnasta*. Kehitysvammaliiton selvityksiä 6. Saatavilla 18.11.2019. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kehitysvammaliiton-selvityksia-6.pdf>
- Kananen J. (2015) *Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun*. Suomen Yliopistopaino Oy. Juvenes Print. 2015.
- Kartio J. (2010). *Miten puhua selkokieltä?* Teoksessa Kartio J. (toim). *Selkokieli ja vuorovaikutus*. Tammerprint oy. Tampere. 2010.
- Kaski M., Manninen A. & Pihko H. (2013). *Kehitysvammaisuus*. Sanoma Pro oy. Helsinki.
- Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta. (i.a.) *Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatuksikriteerit*. Saatavilla 20.4.2020. <https://www.kvank.fi/wp-content/uploads/Osallisuutta-ja-ty%C3%B6llistymis%C3%A4-edist%C3%A4v%C3%A4n-toiminnan-laatuksikriteerit.pdf>
- Kehitysvammaliitto. (2016) *Kehitysvammaliiton lausunto työkyvyttömyyseläkkeen ja ansiotulon kannustinloukkujen vähentämisestä*. Saatavilla 11.1.2021 <https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/tyokyvyttömyyselakkeen-ja-ansiotulon-kannustinloukkujen-vahentamisesta-kehitysvammaliitto-23-09-2016.pdf>
- Kehitysvammaliitto. (i.a. -a) *Kehittämishankkeet*. Saatavilla 17.4.2021. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/liitto/kehittamishankkeet/>
- Kehitysvammaliitto. (i.a. -b) *Palkkaa työstä – kehitysvammaisten ihmisten työtoiminta uudistettava kokonaisvaltaisesti*. Saatavilla 20.4.2020. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/palkkaa-tyosta-kehitysvammaisten-ihmisten-tyotoiminta-uudistettava-kokonaisvaltaisesti>
- Kela (i.a. – b) *Kansaneläkkeen määrä ja maksaminen*. Saatavilla 11.1.2021. <https://www.kela.fi/kansanelake-maara-ja-maksaminen>

- Kela. (i.a. – a) *Kuka voi saada*. Saatavilla 11.1.2021. <https://www.kela.fi/tyokyvyyttomyyselake-ja-kuntoutustuki-kuka-voi-saada>
- Kela. (i.a. – c) *Opiskelu eläkkeellä*. Saatavilla 11.1.2021. <https://www.kela.fi/tyokyvyyttomyyselake-ja-kuntoutustuki-opiskelu-elakkeella>
- Kela. (i.a. – d) *Työnteko eläkkeellä*. Saatavilla 11.1.2021. <https://www.kela.fi/tyokyvyyttomyyselake-ja-kuntoutustuki-tyonteko-elakkeella>
- Kela. (i.a. – e) *Eläkettä saavan hoitotuki*. Saatavilla 11.1.2021. <https://www.kela.fi/elaketta-saavan-hoitotuki>
- Kela. (i.a. –f) *Vammaistuki aikuiselle*. Saatavilla 11.1.2021. <https://www.kela.fi/vammaistuki-aikuiselle>
- Kela. (i.a. -g) *Vammaiskortti*. Saatavilla 11.1.2021. <https://www.kela.fi/vammaiskortti>
- Kinnunen S. (2018). *Osaksi yhteisöjä yhdessä kehittämällä – aikuissosiaalityön uusi suunta*. Teoksessa Kostilainen H. & Nieminen A. (2018). *Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia*. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. DIAK TYÖELÄMÄ 13. Juvenes print oy. Tampere 2018. Saatavilla 22.3.2021- https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/141721/Diak_Ty_oelama_13_verkko.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Kivirauma J. (2015). *Johdanto*. Teoksessa Kivirauma J. (toim.) *Vammaisten elämä ja elämäkerta. Tulkintoja vammaisuudesta 1900-luvun Suomessa*. Kynnys ry. Riika 2015.
- Kolkka M., Salminen M. & Varis A. (2016). *Vammaisten ihmisten elämää ja palveluita tarinoina*. Teoksessa Helminen J. (toim.) *Sosiaaliohjaus – lähtökohtia ja käytäntöjä*. Otavan kirjapaino. Keuruu 2016.
- Koski L. (2020). *Teksteistä teemoiksi. Dialoginen tematisointi*. Teoksessa Pusa A. & Juuti P. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus 2020. EISBN: 9789523456167
- L 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki Saatavilla 13.1.2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>
- L 1325/2014. Yhdenvertaisuuslaki. Saatavilla 20.4.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

- L 519/1977 Laki kehitysvammaisten erityishuollosta. Saatavilla 18.11.2020.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=519>
- L 568/2007. Kansaneläkelaki. Saatavilla 14.1.2021. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070568>
- L 812/2000 Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Saatavilla 14.1.2021. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=sosiaalihuollon%20asiakkaan%20asema>
- Laukkanen P. (2012). *Kehitysvammaisten työtoiminnan kehittäminen asiakaslähtöisesti*. [Opinnäytetyö. Mikkelin ammattikorkeakoulu.] Saatavilla 7.1.2020. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/45332/Paivi_Laukkanen.pdf?sequence=1
- Launonen K. (2011). *Kehitysvammaisuuteen liittyviä kielen ja kommunikoinnin piirteitä*. Teoksessa Launonen K. & Korpijaakko-Huuhka A-M. (2011). *Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita*. Gaudeamus Helsinki University Press. Tallinna 2011.
- Liikkuminen. (i.a.) Teoksessa *Vammaispalvelujen käsikirja*. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tukija-palvelut/liikkuminen>
- Lindh J. & Suikkanen A. (2011). *Vammaisuuden teoriat ja kuntoutuksen problematiikka*. Teoksessa Järvikoski A., Lindh J. ja Suikkanen A. (toim). (2011). *Kuntoutus muutoksessa*. Juvenes Print. Tampere 2011.
- Lustberg N. (2000). *Kognitiiviset ongelmanratkaisutaidot, älykkyys ja lukutaito kehitysvammaisiksi diagnosoiduilla henkilöillä*. [Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.] Saatavilla 7.1.2020.
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/10860/nlustberg.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Nurkkala L (2018). *Kehitysvammaisten ihmisten kokemuksia sosiaalisesta osallisuudesta yhteisöissä*. [Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.] Saatavilla 10.1.2021.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/59963/URN:NBN:fi:juu-201810264538.pdf?sequence=1>

- Näreaho S., Kettunen J., Kärki A. ja Päällysaho S. (2020). *Vastuullinen opinnäytetyö. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset*. Arene. Saatavilla 18.12.2020. <http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/Arenen%20ONT%20eettiset%20ohjeet%20esitysmateriaali%202020.pdf?t=1578486373>
- Oikeusministeriö ja syrjinnän seurantajärjestelmä. (2016). ”VAMMAISENA OLEN TOISEN LUOKAN KANSALAINEN” SELVITYS VAMMAISTEN SYRJINTÄKOKEMUKSISTA ARJESSA. PAINOTALO. Lönnberg painot Oy. Helsinki 2016. Saatavilla 10.1.2021. <https://syrjinta.fi/documents/25249352/34268331/%E2%80%9DVammaisena+olen+toisen+luokan+kansalainen%E2%80%9D+%E2%80%93+Selvitys+vammaisten+kokemasta+syrjinn%C3%A4st%C3%A4+arjessa.pdf/655200f8-6eff-42a0-9c60-766f1002244c/%E2%80%9DVammaisena+olen+toisen+luokan+kansalainen%E2%80%9D+%E2%80%93+Selvitys+vammaisten+kokemasta+syrjinn%C3%A4st%C3%A4+arjessa.pdf?version=1.1&t=1603877514487>
- Pusa A. (2020). *Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin*. Teoksessa Pusa A. & Juuti P. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus 2020. EISBN: 9789523456167
- Päivätoiminta. Teoksessa *Vammaispalvelujen käsikirja*. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Saatavilla 7.1.2019. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/paivatoiminta>
- Räisänen E. & Salo J. (2016). *Työtoiminta osana kehitysvammaisten arkea*. [Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu.] Saatavilla 7.1.2019. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/111395/Raisanen_Elisa%20ja%20Salo_Jaana.pdf?sequence=1
- Saaranen-Kauppinen A. & Puusniekka A. (2006b.) *Aineisto- ja teorialähtöisyys*. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla 27.11.2020. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_3.html

- Saaranen-Kauppinen A. & Puusniekka A. (2006c) *Tutkimuksen arviointi – reflektointia*. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto.. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla 22.3.2021. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_3_3.html
- Saaranen-Kauppinen A. & Puusniekka A. (2006d.) *Hyvä tutkimuskäytäntö*. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla 14.1.2021. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_1_2.html
- Saaranen-Kauppinen A. & Puusniekka A.. (2006a.) *Avoim haastattelu*. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla 20.4.2020. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_1.html
- Sheakspeare T. (2013). *The social model of disability*. Teoksessa Davis L. (2013). *The Disability Studies Reader*. (214-221) Saatavilla 20.4.2020. <http://ieas-szeged.hu/downtherabbithole/wp-content/uploads/2018/02/Lennard-J.-Davis-ed.-The-Disability-Studies-Reader-Routledge-2014.pdf#page=221>
- Simula V. (2020). *"Te ette päätä, me päätetään" Kehitysvammaisten, heidän kanssaan työskentelevien ja heidän läheistensä näkökulmia itsemääräämisoikeuteen*. [Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto] Saatavilla 10.1.2021. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/150164/Simula_Ville_progradu.pdf;jsessionid=968DE6E13BBCB39F66CB3333B80B753C?sequence=1
- Sosiaali- ja terveysministeriö (19.9.2014). *Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:13. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:32 Sosiaalihuollon työelämäosallisuutta TUKEVAN LAINSÄÄDÄNNÖN JA PALVELUJÄRJESTELMÄN UUDISTAMISTARPEITA ARVIOIVAN TYÖRYHMÄN LOPPURAPORTTI*. Saatavilla 17.4.2021. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70311/978-952-00-3524-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- TE-palvelut. (i.a. –a) *Työhönvalmentaja*. Saatavilla 18.11.2019. http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/tukea_tyollistymiseen/tyohonvalmentaja/index.html

- TE-palvelut. (i.a. -b) *Työllisty palkkatukikortilla*. Saatavilla 18.11.2019.
http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/tukea_tyollistymiseen/tyollisty_palkkatukikortilla/index.html
- TE-palvelut. (i.a. -c) *Vamma tai sairaus*. Saatavilla 18.11.2019. http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/tukea_tyollistymiseen/vamma_tai_sairaus/index.html
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2011). *Tautiluokitus ICD-10. Luokitukset, termistöt ja tilasto-ohjeet*. 2011 3.painos. Saatavilla 22.3.2021.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80324/15c30d65-2b96-41d7-aca8-1a05aa8a0a19.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos (i.a -b) Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO. Saatavilla 10.1.2021. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/suomen-vammaispoliittinen-ohjelma-vampo>
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. (i.a. -a). *Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet*. Saatavilla 11.1.2021.
<https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. (i.a. -c) *Asiakasosallisuuden johtaminen sosiaali- ja terveystalveissa*. Saatavilla 18.4.2021.
<https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/asiakasosallisuuden-johtaminen-sosiaali-ja-terveystalveissa>
- Terveyskirjasto. *Älyllinen kehitysvammaisuus*. Saatavilla 20.4.2020.
https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00556
- Tietosuoja. (i.a.) *Pseudonymisoidut ja anonymisoidut tiedot*. Saatavilla 18.12.2020. <https://tietosuoja.fi/pseudonymisointi-anonymisointi>
- Timmons J., Hall A., Bose J., Wolfe A. & Winsor J. (2011). *Choosing Employment: Factors that Impact Employment Decisions for Individuals with Intellectual Disabilities*. Saatavilla 20.4.2020.

- <https://pdfs.semanticscholar.org/1aa8/51f35bcb16af8be167273a7ff23438542e9e.pdf>
- Tuki ja palvelut. (i.a.) Teoksessa *Vammaispalvelujen käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut>
- Tukiliitto. (i.a. – b) *Diagnoosien rajamailla*. Saatavilla 20.4.2020. <https://www.tukiliitto.fi/tarina/diagnoosien-rajamailla/>
- Tukiliitto. (i.a. -a) *Toiminta. Me itse ry*. Saatavilla 10.01.2021. <https://www.tukiliitto.fi/toiminta/me-itse-ry/me-itse-on-kansalaisjarjesto/>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (i.a.) *Hyvän tieteellisen käytännön loukkaukset*. Saatavilla 14.1.2021. <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/htk-loukkaukset>
- Työ ja työtoiminta. (i.a.) Teoksessa *Vammaispalvelujen käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/tyo-ja-tyotoiminta>
- UN. (i.a.) *Convention on the rights of persons with disability. Article 27*. <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-2.html>
- Vammaisfoorumi. (i.a.) *Toiminta*. Saatavilla 10.1.2021. <https://vammaisfoorumi.fi/jarjesto/toiminta/>
- Vammaislainsäädännön uudistus. (i.a.) Teoksessa *Vammaispalvelujen käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/ajankohtaista/vammaislainsaadannon-uudistus>
- Vammaistutkimus. (i.a.) Teoksessa *Vammaispalvelujen käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaistutkimus>
- Vammaisuus. (i.a.) Teoksessa *Vammaispalvelujen käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaisuus>
- Vates. (i.a.) *Työelämän esteettömyys*. Saatavilla 18.11.2019. <https://www.vates.fi/tietopaketit/tyoelaman-esteettomyys.html>
- Vernerin. (i.a. – a) *Kehitysvammaisuuden määritelmää*. Saatavilla 20.4.2020. <https://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuuden-maaritelmaa>

- Vernerinen. (i.a. – c) *Työ- ja päivätoiminnan ja työhön valmennuksen lainsäädäntö*. Saatavilla 18.11.2019. <https://verneri.net/yleis/tyo-ja-paivatoiminnan-ja-tyohonvalmennuksen-lainsaadanto>
- Vernerinen. (i.a. -b) *Itsemääräämisoikeus*. Saatavilla 10.1.2021. <https://verneri.net/yleis/itsemaaraamisoikeus>
- Vernerinen. (i.a. -d) *Työtoiminta*. Saatavilla 18.11.2019 <https://verneri.net/yleis/tyotoiminta>
- Vernerinen. (i.a. – e) *Toiveiden ja unelmien kartta*. Saatavilla 22.5.2020 <https://verneri.net/yleis/toiveiden-ja-unelmien-kartta>
- Vesala H, Klem S. & Ahlström M. (2015). *Kehitysvammaisten ihmisten työllisyystilanne 2013-2014*. Helsinki 2015. Kehitysvammaliiton selvityksiä. Kehitysvammaliitto. Saatavilla 7.1.2019 <https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kehitysvammaliiton-selvityksia-9.pdf>
- Vesala H., Klem S., Ala-Kauhaluoma M., Harkko J. (2016). *TYÖNANTAJIEN KOKEMUKSIA KEHITYSVAMMAISISTA TYÖNTEKIJÖISTÄ* Helsinki 2016. KEHITYSVAMMALIITON SELVITYKSIÄ 11. Saatavilla 22.3.2021 <https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kehitysvammaliiton-selvityksia-11.pdf>
- WHO. *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)*. Saatavilla 22.3.2021. <https://www.who.int/standards/classifications/international-classification-of-functioning-disability-and-health>
- YK-liitto. (i.a.) *Vammaisten oikeudet*. Saatavilla 10.1.2020. <https://www.yk-liitto.fi/yk-teemat/ihmisoikeudet/vammaisten-oikeudet>.
- Yleislaki ja erityislaki. (i.a.) Teoksessa *Vammaispalvelujen käsikirja*. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/asiakasprosessi/yleislaki-ja-erityislaki>

9 LIITE 2. Haastattelun tukikysymykset

Miten päivä lähtenyt käyntiin?

Miltä tuntuu haastatteluun tuleminen?

Mitä töitä olet tänään tehnyt?

Mistä pidät työtoiminnassa? Minkä takia?

Mistä et pidä työtoiminnassa? Miksi?

Miksi käyt työtoiminnassa?

Minkälaista on tehdä töitä porukassa?

Minkälainen on hyvä työporukka?

Mitä mieltä olet kiusaamisesta? Onko kiusaamista tapahtunut työtoiminnassa?

Minkälaista apua saat työtehtävien tekemisessä?

Minkälaisia asioita kehittäisit työtoiminnassa?

Minkälainen on unelmien työtoiminta?

10 LIITE 3. Suostumuslomake

Vastaa jompaankumpaan seuraavista laittamalla raksin ruutuun

Osallistun tutkimukseen

En osallistu tutkimukseen

Vastaa tähän kohtaan raksilla, kun olet lukenut tiedotteen

Olen saanut tutkimuksen tiedotteen ja tutkimusrekisteri selosteen. Minun kanssani on käyty läpi niiden sisällöt ja hyväksyn niiden sisällön.

Päivämäärä ja paikka _____

Allekirjoitus _____

Nimen selvennys _____